

GUJOURNALEN

OBEROENDE TIDNING FÖR MEDARBETARE VID GÖTEBORGS UNIVERSITET #6 DECEMBER 2023

NYHETER

Språkpolicy på gång

NYHETER

**Jurister oroliga
för arbetsmiljön**

REPORTAGE

**På guidad tur
i stenstaden Göteborg**

Trovärdig, analytisk och opartisk

**Isabell Schierenbeck
om utvecklingen i Israel**

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Oroas över utvecklingen i Israel.

22

Profilen Isabell Schierenbeck

Mat är också kultur.

31

Pommac när det är fest.

34

Natrium invigt.

46

På besök i stenstaden Göteborg.

37

Nyheter 04-20

- 04 Ny språkpolicy på gång.
- 06 Lunch på svenska.
- 07 Bättre stöd för språkkurser.
- 08 Litet förtroende för ledning på juridiska institutionen.
- 10 Önskar bättre långsiktighet från regeringen.
- 12 Islamism – svårt att forska om?
- 15 Hederligt samtalsklimat efterfrågas.
- 16 Forskning om äldres lärande.
- 17 Vad händer med IT-fakulteten?
- 18 UB lär studenter informationssökning.
- 19 UB-samarbete som kursstrimma.
- 20 Global hälsotäckning uppmärksammas.

Profilen 22-25

- 22 Trovärdighet avgörande för Israel-forskaren Isabell Schierenbeck.

Reportage 26-41

- 26 Foton som del av propaganda.
- 28 Hot mot den svenska demokratin.
- 30 Gymnasister på besök.
- 31 Mat som kulturarv.
- 34 Ingen jul utan Pommac.
- 37 Guidad tur i stenstaden Göteborg.
- 40 Mystiska tecken i rumänsk grotta.

Folk 42-52

- 42 Lärarna mår dåligt av nya reformer.
- 43 Axel Wolf tar över GPCC.
- 44 Poesi om stjärnor och våld.
- 46 Natrium invigt.
- 48 Nytt om folk.
- 49 Debatt:
Vad gör forskningspolitiken med forskarna?
- 50 Utsikt från Tjärnö.

Kompetensförsörjning och invigningskalas

En termin går så fort och nu är julledigheten inom räckhåll. Vad mycket som ändå hinns med! I verksamheten pågår nu sammanfattningar av framgångar och utmaningar under året, parallellt med uppstart av kommande strategiarbete. Genom att reflektera över det som varit kan vi hela tiden fortsätta utvecklas och bli ännu bättre.

En spännande och tydlig leverans som står för dörren är slutrapporten från den arbetsgrupp om kompetensförsörjning som rektor tillsatte för ett drygt år sedan. Uppdraget var att ta fram förslag på ett mer systematiskt arbete med kompetensförsörjning vid universitetet och nyligen presenterades en hel del konkreta förslag för ledningsrådet. Flera handlar om hur vi kan bli bättre på att ta emot medarbetare

som rekryteras internationellt, till exempel med bättre språkstöd och praktiskt stöd för etablering i Sverige. Gruppen föreslår också erfarenhetsutbyte mellan lärarförslagsnämnder för att lära och få inspiration från varandra i rekryterings- och beföringsfrågor. Mer information kommer när rapporten landat ordentligt.

En annan väldigt konkret händelse den senaste tiden var den festliga invigningen av Naturvetenskapliga fakultetens nya hus Natrium. Medicinareberget har därmed blivit ett tydligt campusområde där fakulteterna har gemensamma ytor där studenter och medarbetare rör sig mer sömlöst och blandas i restaurangen *Salt och syra*. Jag hoppas och tror att det ska bidra till att stärka befintliga tvärande samarbeten och skapa goda förutsättningar för nya.

Moderna och ändamålsenliga lokaler är bra och härligt och är en faktor som bidrar till att attrahera studenter och personal. Vi behöver arbeta på flera olika sätt för att lyckas rekrytera, utveckla och behålla de bästa medarbetarna och studenterna. Hur vi klarar det är helt avgörande för Göteborgs universitets förutsättningar att bedriva forskning och utbildning av högsta kvalitet.

Med önskan om en riktigt god jul och ett gott nytt år!

Malin Broberg

Rektor MALIN BROBERG

GU JOURNALEN har en fri och självständig ställning gentemot sin ägare, Göteborgs universitet, och utformas enligt journalistiska principer samt enligt spelreglerna för press, radio och TV.

Chefredaktör & ansvarig utgivare:

Allan Eriksson, tjänstledig,

T.f. chefredaktör & ansvarig utgivare:

Eva Lundgren, tel: 031-786 10 81,

e-post: eva.lundgren@gu.se

Fotograf:

Johan Wingborg,

tel: 070-595 38 01,

e-post: johan.wingborg@gu.se

Layout:

Anders Eurén,

tel: 031-786 43 81,

e-post: anders.euren@gu.se

Adress:

GU Journalen,

Göteborgs universitet,

Box 100, 405 30, Göteborg

E-post: gu-journalen@gu.se

Internet: gu-journalen.gu.se

Upplaga: 4 000 ex

ISSN: 1402-9626

Material: För obeställt material ansvaras ej. För ej signerat material ansvarar redaktionen.

Citera gärna, men ange källan.

Adressändring: Gör skriftlig anmälan till redaktionen.

Tryckeri: Göteborgstryckeriet.

Värna samtalet

Akademikerns roll är att vara en trovärdig person som utgår från olika perspektiv och bidrar med analys, säger Isabell Schierenbeck, expert på israelisk politik. De senaste veckorna har varit de mest arbetsamma hon någonsin varit med om. Hon menar dock att en av hennes viktigaste uppgifter just är att medverka i medier och offentliga samtal för att vara den person som, mitt bland alla känslorstormar, bidrar med fakta och förståelse.

Men hon anser även att vi alla har ett ansvar för hur vi uttrycker oss. Det är också Eva-Maria Svenssons åsikt. Hon påpekar att yttrandefrihet, som är en grundpelare i vår demokrati, också innebär att föra en sansad debatt och respektera andras uppfattningar.

En debatt som varit svår att föra är den om islamism. Aje Carlborn vid Malmö universitet förklarar att han blev utstött när han för 20 år sedan skrev en avhandling om islamistiska gruppers verksamhet i bland annat moskéer i Rosengård.

Samtidigt har det blivit allt svårare att skilja vad som är sant från lögn. Inte minst foton och filmer kan enkelt manipuleras och spridas vidare. Orla Vigsö menar att man inte bara bör vara misstänksam mot alltför glättiga nyheter utan även mot rapporter om väldigt grova övergrepp. Verkar en nyhet osannolikt förfärlig finns det anledning att tvivla.

Detta nummer innehåller också en promenad i stenstaden Göteborg och ett reportage om mat som kulturarv.

Även exempelvis läsk har en historia. För hundra år sedan spelade dessa drycker en roll inom nykterhetsrörelsen, och uppfattades som en fullgod ersättning för alkohol.

Redaktionen höjer därför ett glas julmust och önskar alla läsare en god jul och ett gott nytt år!

Svenska eller engelska?

Det är en av de viktiga frågor som den grupp som arbetar med en ny språk-policy ska reda ut.

Å ena sidan ska GU vara ett internationellt lärosäte, å andra sidan är det en myndighet och myndighetsspråket i Sverige, är svenska.

– Policyn ska möta krav som kommer uppifrån i form av lagar, förordningar och myndighetsuppdrag. Men samtidigt måste den självklart ta hänsyn till de olika behov som verksamheten har, förklarar Susanna Karlsson, docent i nordiska språk och expert i den grupp som arbetar med policyn.

ETT AV FLERA UPPDRAG som landets lärosäten har, är att vara internationella, påpekar Susanna Karlsson.

– Vi ska verka på en internationell marknad, vara konkurrenskraftiga och både skicka ut och ta emot studenter och medarbetare från andra länder. Det leder till en spänning mellan svenska och engelska. Vid många av våra institutioner är engelska det självklara forskningsspråket, samtidigt som språklagen, och indirekt förvaltningslagen, fastställer svenska som myndighetspråk. Det innebär att även om

exempelvis ett protokoll förts på engelska måste handlingen översättas till svenska när det ska registreras och det är den svenska versionen som räknas som original.

– Dessutom har myndigheter ett särskilt ansvar för utvecklingen av svensk terminologi inom sina olika fackområden, något som kan vara svårt att leva upp till om både forskning och utbildning bedrivs på engelska. Men om lärosätena inte tar ansvar för fackspråket, vem ska då göra det?

I DEN NUVARANDE policyn från 2015 finns en ambition att öka det engelska inslaget, både inom utbildning och forskning. Bland annat står det att kurslitteratur oftare bör vara på engelska, särskilt på högre nivåer, och att samtliga lärare förväntas publicera sig på engelska. Avhandlingar på engelska ska öka och nydisputerade på svenskspråkiga avhandlingar ska uppmuntras att publicera sig på engelska i artikelform.

Däremot står inget vare sig om internationella medarbetares skyldighet att lära sig svenska eller om arbetsgivaren har ett åtagande att möjliggöra språkstudier, berättar Susanna Karlsson.

– MEN ATT KUNNA SVENSKA kommer dock sannolikt att bli viktigare i framtiden. Om regering får som den vill kommer

»Eftersom våra kollegor talar 50 olika språk, är vardagsspråket engelska.«

Michael Schulz

Susanna Karlsson

nämligen ett språkkrav för att få permanent uppehållstillstånd i Sverige att införas om några år. Vill vi behålla de internationella medarbetare vi rekryterar måste vi i så fall se till att de lär sig språket. Det vi behöver reda ut är vem som har ansvaret och hur utbildningen ska gå till. Ligger ansvaret centralt på GU eller kanske på institutionsnivå? Handlar det om kurser eller andra insatser, ska tid ges i tjänsten för språkutbildning och vilket ansvar ska ligga på medarbetaren själv?

Att lära sig språket i det land där man verkar handlar förstås inte bara om jobbet.

– Hur fungerar Försäkringskassan, Skatteverket, barnens skola? Utan att kunna svenska är allt detta svårt att sätta sig in i. I det sammanhanget spelar den administrativa personalen ofta en stor roll som kulturella tolkar och det är synd att den gruppen ofta glöms bort när man pratar om språk och kompetensutveckling. Lärare, forskare och studenter behöver vi självklart satsa på, men en del administratörer kan behöva en kurs i exempelvis engelskt förvaltningspråk.

MICHAEL SCHULZ, prefekt på institutionen för globala studier, förklarar att hans institution gärna vill ha internationella forskare och studenter, inte minst från Globala syd.

– Eftersom våra kollegor talar 50 olika språk, är vardagsspråket engelska. Men under möten med ledningsgruppen och institu-

Dick Stenmark menar att internationalisering inte alltid innebär högre kvalitet.

tionsrådet talar vi svenska, det går inte att sätta sig in i regelverk och dokument om man inte förstår språket. I våra rekryteringsannonser står att medarbetare förväntas lära sig svenska på två år, något vi avsätter tid i tjänsten för. På senare år har vi också mer systematiskt tagit hänsyn till språkförmågan när vi anställer.

Eftersom engelska är det språk som talas överallt, finns det få tillfällen för praktisk övning i svenska, förklarar Michael Schulz.

– MÅNGA ÄR UPPVUXNA i fler-språkiga miljöer och tycker därför inte att det är så krångligt att ta till sig ytterligare ett språk. Men somliga har förstås svårare än andra för att komma upp i en rimlig nivå.

Alexander Dmitriev är prefekt på institutionen för fysik, som är väldigt internationell.

– När vi söker medel, även från svenska finansörer som VR, är det engelska som gäller, och ju bättre språk i ansökningarna desto större chans att få medel. Vi skriver rapporter, håller konferenser och ger högre utbildning på engelska. Men alla officiella dokument ska vara på svenska, dessutom en officiell svenska, som inte är så lätt att behärska. Det innebär att det är svårt att rekrytera internationella medarbetare till institutionsråd, lärarförslagsnämnder och liknande. Det gäller inte bara GU, icke-svenskfödda medarbetare är starkt underrepresenterade i ledningspositioner vid lärosäten i hela landet.

Grundkurserna är på svenska.

Det gör det problematiskt för icke-svensktalande biträddande lektorer att meritera sig genom undervisning, förklarar Alexander Dmitriev.

– Vi rekryterar ju internationella medarbetare på högsta nivå som skulle kunna medföra både kompetens och energi till olika sammanhang. Därför tycker jag att GU centralt, exempelvis genom en skrivelse, skulle kunna uppmuntra internationella medarbetare att exempelvis söka olika ansvarsfulla positioner, även om deras svenska inte är perfekt. På våra möten blandar vi språk, alla är tvåspråkiga så man tar det som faller sig lättast. Sedan måste förstås språket i de officiella dokumenten vara på svenska.

Dick Stenmark, dekan på IT-fakulteten, berättar att arbetsplatsmöten ofta är på engelska.

– EFTERSOM MAN klarar sig bra på fakulteten med engelska finns inget större incitament att lära sig svenska, utom förstås om man har andra skäl att kunna språket, som att ens barn går i svensk skola. Men eftersom svenska gäller exempelvis vid fakultetsmöten är vissa medarbetare uteslagna från den typen av sammanhang. Mest problematiskt är det att få en jämn könsfördelning i olika organ: Vi har ont om kvinnliga professorer och ännu mer ont om kvinnliga professorer som talar svenska. Om vi alltid skulle fråga samma individer skulle de hamna i för många grupperingar och få det besvärligt att hinna med annat.

Dick Stenmark menar att universitetet borde ställa tydligare krav på att medarbetarna ska lära sig svenska men borde också satsa mer resurser på att stötta inläringen.

– De personer vi rekryterar är ju högutbildade och vana att studera. Varför skulle de inte kunna lära sig svenska om vi gav dem uppdraget och förutsättningarna?

Men Dick Stenmark är också kritisk till föreställningen att internationalisering med nödvändighet leder till bättre kvalitet.

– Våra masterutbildningar

»Därför tycker jag att GU centralt, exempelvis genom en skrivelse, skulle kunna uppmuntra internationella medarbetare att exempelvis söka olika ansvarsfulla positioner«

Alexander Dmitriev

bedrivs på engelska, vilket oftast varken är lärarnas eller studenternas modersmål. Det bidrar absolut inte till att höja den ämnesmässiga förståelsen eller öka den pedagogiska kvaliteten. Universitetsstudier - särskilt på avancerad nivå - är svåra nog att ta till sig utan att man ska behöva kommunicera på ett främmande språk. Det som förvånar mig är att vi akademiker, som är tränade i kritiskt tänkande, så oreflekterat köper allt prat om vikten av internationalisering; i många sammanhang är det inte alls kvalitetshöjande.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

➔ Fakta: Ur språklagen:

10 § Språket i domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra organ som fullgör uppgifter i offentlig verksamhet är svenska ...

12 § Myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas.

I GU:s årsredovisning finns följande uppgifter om GU:s utbildningar:

Undervisningsspråk svenska:

Grundnivå läsåret 22/23: 4 115

Avancerad nivå läsåret 22/23: 1 496

Undervisningsspråk engelska:

Grundnivå läsåret 22/23: 534

Avancerad nivå läsåret 22/23: 1 435

Enligt en undersökning av Universitetslärares har 34 procent av högskoleanställda akademiker i Sverige utländsk bakgrund men endast 12 procent av ledamöterna i ledningsgrupper.

<https://universitetslararen.se/2022/12/08/ovanligt-med-utlandsk-bakgrund-i-larosatenas-ledningsgrupper/>.

GU:s nya språkpolicy tas fram av en arbetsgrupp med representanter för Kommunikationsenheten, Personalenheten och Enheten för akademiskt språk. Susanna Karlsson, docent i svenska, deltar som språklig expert.

Förslaget ska ut på remiss i januari 2024 och beslut fattas i vår

Samtal mellan Kilian Spandler, Karen Oliveira da Costa, Andréas Litsegård och Thomas Daum.

Språkträning i trivsamt samvaro

Sedan nästan fem år tillbaka ägnar Andréas Litsegård en lunch i veckan åt att prata svenska med sina internationella kollegor. Tanken är att kollegorna under avslappnade former ska kunna öva språket utan prestationsångest.

MEDARBETARNA på institutionen för globala studier kommer från hela världen. Därför är det ofta engelska som hörs i samlingsrum och i korridorer.

- Man klarar sig bra på engelska i Sverige, menar Andréas

Litsegård, universitetslektor i internationella relationer. Ändå är det förstås viktigt att kunna språket i det land där man bor. Det handlar om sociala kontakter, att känna delaktighet och också om demokrati; den som inte kan språket har svårt att följa med i debatten.

Kraven på att GU:s medarbetare ska kunna svenska har ökat på senare år, både från GU centralt och från institutionsledningen.

- Tanken är att våra internationella lärare efter två år ska kunna svenska så bra att de klarar av att undervisa, så det gäller att lägga manken

»... annars är poängen att alla ska få prata på ...«

Andréas Litsegård

till. Institutionen har blivit allt bättre på att ge stöd, bland annat kan man använda sin tid för kompetensutveckling till att läsa svenska. Men att gå en kurs är en sak. Att faktiskt kunna tala ett språk i de vardagssituationer som spontant uppkommer är något annat.

Det är där Andréas Litsegårds språkluncher kommer in. Sedan snart fem år tillbaka ägnar han en lunch i veckan åt att prata med internatio-

nella kollegor. Ibland föreslår han ett tema, andra gånger pratar man om vad som helst.

- **DET KOMMER ALLT** från ingen till 6-7 personer på de här luncherna. Jag har några kollegor som återkommit ända sedan starten och de talar idag närmast flytande svenska. Jag hjälper till att översätta eller hitta ord när det behövs men annars är poängen att alla ska få prata på, utan att känna prestationsångest.

En annan poäng är samvaro, menar Andréas Litsegård.

- Vi talar mycket om ekologisk och ekonomisk hållbar-

Parallelspråkighet sänker tröskeln

het, men mindre om social. Människor som kommer hit från andra länder kan ha svårt att hitta in i vårt samhälle, särskilt som svenskar är lite blyga. Därför är ett sådant här återkommande socialt sammanhang viktigt för många som känsla av tillhörighet.

ANDRÉAS LITSEGÅRDS språkluncher är hans eget initiativ som han gör helt frivilligt.

- Inte minst under pandemin, då lunchmötena var digitala, var plattformen väldigt uppskattad. Jag mår bra av att ställa upp för andra men ser det också som en gåva att genom samtal med kollegor få lära mig en massa om andra kulturer och synsätt. Men jag tycker också att det vore rimligt om institutionen kunde stötta den här typen av initiativ, exempelvis genom att medarbetarna får några timmar i tjänstgöringsplanen för aktiviteter tillsammans med internationella kollegor. Jag tror att många fler då skulle haka på och göra liknande insatser. Varför inte exempelvis ha en spansk språklunch för personer som känner behov att tala sitt modersmål? Det går förstås att hitta på helt andra aktiviteter också.

ATT FORMALISERA det informella låter kanske motsägelserfullt, medger Andréas Litsegård.

- Men ska man lära sig ett nytt språk krävs viss struktur. Kanske bör man ta upp språkfrågor på personalmöten och medarbetarsamtal och planera in tillfällen då det är svenska som gäller. Språkträning kommer inte av sig självt, viss organisering kan behövas.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

Beslut och andra officiella dokument ska vara på svenska men möten kan hållas på både svenska och engelska, under förutsättning att alla närvarande förstår båda språken.

Det är några utgångspunkter för den nya språkpolicy som är under arbete.

DEN NUVARANDE språkpolitiken antogs 2015 men sedan dess har mycket hänt, förklarar vicedirektör Pauli Kortteinen som ansvarar för den revidering som nu är på gång.

- Göteborgs universitet är en svensk myndighet men i många avseenden också en internationell arbetsplats med en vision om att vara ett universitet för världen. Vi rekryterar medarbetare och får hit studenter från jordens alla hörn, vilket förstås är roligt men också utmanande. En utgångspunkt för att använda engelska som undervisningsspråk är att studenten lär sig lika bra som om hen läste kursen på sitt modersmål. Nu vet vi bland annat från en studie från KTH och Chalmers att grundutbildningar på engelska leder till sämre resultat och fler avhopp. Det behöver vi alla bli medvetna om och försöka motverka.

HUR GU, SOM ÄR en svensk myndighet, ska hantera det faktum att allt fler medarbetare har ett annat modersmål, ger den gamla policyn inget tydligt svar på. Men det ska förhoppningsvis den nya göra.

Ett centralt begrepp som introduceras i den nya språkpolicy är "parallellspråkighet", förklarar Pauli Kortteinen.

- Det officiella språket är

- Vi måste både ställa krav på och stötta internationella medarbetare.

svenska, som alla myndighetsdokument ska vara på. Men internationalisering innebär att engelska ofta används parallellt. Parallelspråkigheten gör det möjligt för lärare, forskare och studenter att ingå i internationella samarbeten men är också en förutsättning för att utländska lärare, forskare och studenter ska komma till oss.

- MÖTEN SKA VARA inkluderande och involvera alla deltagare. Även om möten i beredande och beslutande organ som huvudregel ska vara på svenska, hindrar det inte att mötesdeltagare använder andra språk så länge alla förstår vad som sägs och kan göra sig förstådda. Den typen av parallelspråkighet sker redan, men det behöver skrivas fram i den nya policyn att det är accepterat.

Vid internationell rekrytering brukar annonsen ha en formulering om att medarbetaren bör lära sig undervisa på svenska inom två år.

- De förväntningar vi har på våra internationellt rekryterade medarbetare behöver kompletteras med goda förutsättningar att också

uppfylla dem. Universitetet bör alltså stötta de internationella medarbetarnas svenskstudier, exempelvis genom att ta fram utbildningspaket med intensivkurser, vilket kan ske i samarbete med institutionen för svenska, flerspråkighet och språkteknologi eller med Folkuniversitetet. Vi behöver också ta fram riktlinjer för om en kurs i svenska eventuellt kan ske som kompetensutveckling på arbetstid.

ETT FÖRSTA UTKAST till den nya Språkpolicyn presenteras och diskuteras under december i Forskarutbildningsutskottet, Utbildningsnämnden, Forskningsnämnden och rektors ledningsgrupp.

- Utifrån ledningsgruppens och beredningsorganens synpunkter ska justeringar göras, innan ett bearbetat förslag till ny språkpolicy går ut på remiss till alla institutioner. Och om allt går som det ska, hoppas vi att rektor kan fatta beslut under våren, förklarar Pauli Kortteinen.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

Jurister klagar på arbetsmiljön

Flera medarbetare vid juridiska institutionen har under en längre tid klagat på en kraftigt försämrad psykosocial arbetsmiljö och ett allt sämre förtroende för institutionens ledning.

På arbetsmiljöombud Torbjörn Odlöws begäran har prefekten nu fattat beslut om att en undersökning av arbetsmiljön ska genomföras.

AMO TORBJÖRN ODLÖW har under lång tid tagit emot klagomål från framför allt undervisande och forskande personal vid juridiska institutionen. Kritiken har främst riktats mot institutionens ledning.

- Under våren genomfördes arbetsmiljöundersökningen ARK vid institutionen. Prefekt Mikael Baaz och jag var överens om att ifall ARK:en inte gav en tillräckligt tydlig bild av hur medarbetarna uppfattade den psykosociala situationen skulle en ny undersökning, som omfattar hela personalen, genomföras.

»I min begäran betonade jag att undersökningen måste omfatta hela personalen.«

Torbjörn Odlöw

ciala situationen skulle en ny undersökning, som omfattar hela personalen, genomföras.

Trots att både Torbjörn Odlöw och Mikael Baaz kom fram till att ARK:en inte gett tillfredsställande svar bestämde prefekten att en ny allomfattande arbetsmiljöundersökning inte skulle göras. Istället skulle doktorandernas situation belysas.

Sedan dess har medarbetarnas oro och obehag eskalerat. Under hösten har Torbjörn Odlöw tagit emot ett drastiskt ökat antal samtal från personer som anser sig illa behandlade. Bland annat berättar ett antal medarbetare att de anklagats för kränkande särbehandling utan

Mikael Baaz

att ha fått veta vem eller vad kränkningen handlar om, vilket strider mot universitetets handlägningsordning. Flera anställda har förklarat att de kommer att byta jobb, om ingenting görs åt situationen. Ett antal oroliga medarbetare har också kontaktat GU Journalen.

- JAG HAR FLERA gånger förgäves försökt få klarhet i varför en allomfattande arbetsmiljöundersökning inte ska göras. Eftersom klagomålen samtidigt kraftigt ökat bestämde jag i slutet av november att skicka in en begäran till prefekten om en undersökning av arbetsförhållandena, enligt arbetsmiljölagens 6:6 a. I min begäran betonade jag att undersökningen måste omfatta hela personalen, inte bara utvalda delar, och att den bör göras av fakulteten eller universitetsledningen, och inte av någon i institutionsledningen, eftersom det ju är den kritiken riktats mot, förklarar Torbjörn Odlöw.

➔ **Fakta:** Ur arbetsmiljölagen 6 kap. 6a §: Om ett skyddsombud anser att åtgärder behöver vidtas för att uppnå en tillfredsställande arbetsmiljö, ska skyddsombudet vända sig till arbetsgivaren och begära sådana åtgärder. Skyddsombudet kan också begära att en viss undersökning ska göras för kontroll av förhållandena inom skyddsområdet. På framställan ska arbetsgivaren genast lämna skyddsombudet en skriftlig bekräftelse på att arbetsgivaren mottagit dennes begäran. Arbetsgivaren ska utan dröjsmål lämna besked i frågan. Gör arbetsgivaren inte det eller beaktas inte begäran inom skälig tid, ska Arbetsmiljöverket efter framställan av skyddsombudet pröva om föreläggande eller förbud enligt 7 kap. 7 § ska meddelas.

Om ett arbetsmiljöombud skickar in en begäran enligt arbetsmiljölagen 6 kap. 6a § måste arbetsgivaren utan dröjsmål lämna besked i frågan.

Nu har Mikael Baaz svarat att en arbetsmiljöundersökning mycket riktigt ska göras. Tillsammans med dekan Per Cramér kommer han att tillsätta en arbetsgivargrupp som ska hantera undersökningen. I samråd med arbetsgivargruppen och företagshälsovården kommer Mikael Baaz att komma överens om förutsättningarna för undersökningen, exempelvis vilket fokus den ska ha och vilka personer som bör inkluderas.

- Först därefter kommer jag att få information och ges möjlighet att lämna synpunkter. Men att AMO ska delta i planeringen av alla arbetsmiljöfrågor står i arbetsmiljölagen. Att inte ge mig möjlighet att delta innebär att jag hindras att utföra mitt uppdrag, förklarar Torbjörn Odlöw.

Text: Eva Lundgren
Foto: Johan Wingborg

Undersökning av arbetsmiljön bestämd

- Vi kommer att gå systematiskt tillväga och göra en ordentlig arbetsmiljöundersökning. Det säger Per Cramér, dekan på Handelshögskolan.

DET VAR I VÅRAS som dekan Per Cramér blev varse att det förelåg ett bristande förtroende för institutionsledningen inom institutionens professorsutskott.

- Min reaktion var att detta genast måste hanteras. Den personal som vänt sig till mig, prefekten och jag, hade ett möte för att diskutera hur förtroendet för institutionsledningen skulle kunna återupprättas. Förtroende är ju oerhört viktigt och något som hela akademien bygger på.

I slutet av november lämnade institutionens AMO dock in en så kallad 6:6 a med begäran om en undersökning av arbetsförhållandena på institutionen.

- JAG FÖRSTOD FÖRSTÅS då att omfattningen av de problem som påtalats måste klarläggas, förklarar Per Cramér. Därför kommer nu en omfattande psykosocial arbetsmiljöundersökning att göras för att klarlägga var problemen finns. Det är ju först när vi har kunskap om deras karaktär som vi kan sätta in effektiva åtgärder.

En arbetsgrupp har nu bildats som består av dekan Per Cramér, prodekan Marie Stenseke, kanslichef Catharina Tillman, prefekt Mikael Baaz, proprefekt Jens Andreasson samt Mathias Hassnert på Sektionen för likabehandling, kompetensutveckling och arbetsmiljöarbete.

- Vi kommer kollektivt att ta fram en arbetsmiljöundersökning. Självklart är AMO Torbjörn Odlöw inbjuden att delta i varje steg av utredningen. Det handlar om trovärdighet, något som är

Per Cramér

absolut nödvändigt för att utredningen ska bli framgångsrik.

Den psykosociala arbetsmiljöundersökningen kommer att vara noggrann och grundlig, förklarar Per Cramér.

- Vi kommer omgående att ha ett möte med företagshälsovården om hur undersökningen ska läggas upp. En sådan här omfattande och systematisk utredning är ingen quick-fix utan får ta sin tid. När undersökningen så småningom är genomförd gäller det också att återskapa den goda arbetsmiljön. Hur det ska gå till beror förstås på vad utredningen kommer fram till.

PREFEKT MIKAEL BAAZ anser inte att det finns några större arbetsmiljöproblem på institutionen.

- Det borde inte behöva sägas men självklart tar institutionsledningen arbetsmiljön på stort allvar. Den ARK-undersökning som presenterades i våras visade dock inte på något direkt avvikande jämfört med hur det såg ut vid förra ARK-undersökningen på Juridiska institutionen, Handelshögskolan eller GU i stort. Men naturligtvis är det viktigt att en extern aktör med kunskap om arbetsmiljöfrågor gör en utredning så att de problem som medarbetarna upplever blir ordentligt kartlagda. Kartläggningen kan sedan ligga till grund för att rätta åtgärder ges om det visar sig att det behövs.

GU:s svar på forskningsproppen

– Göteborgs universitets huvudbudskap till regeringen är att vi behöver långsiktighet. Vare sig det gäller forskning, utbildning, infrastruktur eller internationell samverkan är långsiktighet en förutsättning för framgång och excellens.

Det säger prorektor Carina Mallard med anledning av GU:s yttrande kring den kommande forsknings- och innovationspropositionen.

GU PRESENTERAR sitt yttrande i fem punkter. Den första handlar generellt om hur statlig styrning bör utvecklas. Bland annat efterlyser GU en systematisk utvärdering av effekterna av de tre senaste forsknings- och innovationspropositionerna.

Universitetet påpekar också vikten av förutsägbarhet. Det handlar bland annat om den oväntade halveringen av anslaget till forskningssamarbete via Sida och Vetenskapsrådet som trädde i kraft vid årsskiftet. Förändringen skedde utan föregående dialog med berörda lärosäten eller forskare.

– GU uppmanar regeringen att avstå från beslut som leder till plötsliga förändringar för redan befintliga satsningar. Vi kan inte prestera på hög nivå om vi inte vet vad som gäller, betonar Carina Mallard.

DEN ANDRA PUNKTEN handlar om förutsättningar för långsiktighet och excellens i universitetets kärnuppdrag. Idag går 0,8 procent av Sveriges BNP till forskning. För att hänga med i

den internationella konkurrensen vill GU höja den siffran till 1,2 procent.

– Vi påpekar också vikten av en bättre balans mellan basanslag och externa bidrag. Eftersom både nationella och internationella finansörer ofta kräver medfinansiering leder externa anslag till att resurser binds upp i olika projekt. Det minskar lärosätenas handlingsutrymme och möjlighet till strategisk planering och riskerar också att urholka finansieringen av forskarutbildningen, eftersom dessa anslag sällan omfattar doktorander.

LIKSOM ÖVRIGA lärosäten ägnade GU förra året väldigt mycket arbete åt att ta fram profilområden, i enlighet med ett förslag i förra propositionen.

– Vi vet ännu inte vad som kommer att hända med profilområdesförslaget. Men vi menar att den typen av satsningar riskerar att begränsa utvecklingen av nya forskningsområden samtidigt som våra basresurser undermineras. I den mån särskilda profileringar behöver göras är lärosätenas myndighetsdialoger ett bättre diskussionsforum, menar Carina Mallard.

Punkt tre handlar om samverkan, nyttiggörande och innovation.

– Bland annat lyfter vi fram Västsvenska arenan för samverkan inom hållbarhet, som nyligen bytte namn till WEXSUS, en organisation som kommit till på GU:s och Chalmers initiativ. Syftet är att underlätta samverkan för en hållbar utveckling mellan västsvenska lärosäten och olika samhällsaktörer. Vi pekar också på de tvärande

»Krav finns också på öppen forskningsdata vilket kommer att öka kostnaderna ytterligare.«

Carina Mallard

samarbeten som finns inom medicinteknik mellan Västra Götalandsregionen, Chalmers och Sahlgrenska akademien. Ett annat viktigt samarbete är ULF (Utbildning, Lärande, Forskning), som startade 2015 på initiativ av bland annat GU. Tanken är att genom samverkan stärka den vetenskapliga grunden för pedagogisk verksamhet i skola och förskola. Idag medverkar samtliga lärosäten som har lärarutbildningar och drygt 200 skolor. Detta är en verksamhet som vi vill utveckla vidare.

Öppen vetenskap är en annan viktig fråga. Genom särskilda avtal är de flesta vetenskapliga tidskrifter som UB erbjuder öppet tillgängliga. Men avtalen är oerhört kostsamma.

– Krav finns också på öppen forskningsdata vilket kommer att öka kostnaderna ytterligare. GU efterlyser därför ett samlat nationellt ansvar för omkostnaderna kring öppen vetenskap, förklarar Carina Mallard.

REGERINGEN HAR formulerat en nationell strategi för Sveriges deltagande i EU:s ramprogram *Horisont Europa*. Målet är att Sverige ska få minst 3,7 procent av de beviljade anslagen. Det är en ambition GU ställer sig bakom.

– Forsknings- och innovationskontoret gör just nu en satsning där de åker runt till institutionerna och berättar om programmet och om det stöd som finns att få. För det är ju så, att enda sättet att få mer medel är att fler forskare börjar söka.

GU lyfter också fram holdingbolaget GU Ventures som under många år rankats bland de tjugo bästa i världen. Bolaget saknar

dock tillräckligt med sådd-investeringar för att exempelvis kunna satsa på och behålla specialiserade deeptech-företag. GU påpekar därför behovet av ytterligare finansiering för innovationsverksamheten.

NÄSTA PUNKT handlar om ansvarsfull internationalisering.

- Vi vill ju rekrytera duktiga forskare och studenter från andra delar av världen. I det sammanhanget är Migrationsverkets långa handläggningstider för visum och uppehållstillstånd ett problem; det är exempelvis inte ovanligt att en student får visum först när halva terminen gått, vilket förstås är ohållbart. Detta är något vi måste arbeta med nationellt för att reda ut, menar Carina Mallard.

Satsningar på forskningsinfrastruktur utgör den sista punkten på listan.

- Ett problem är att all statlig finansiering av forskningsinfrastruktur får medel ur samma pott. Det gör att riktigt stora investeringar, som MAX IV och ESS i Lund, riskerar att tränga ut

andra viktiga infrastrukturer. Vi menar därför att de stora anläggningarna bör få egen finansiering, direkt ur statsbudgeten.

Utredningen *Stärkt fokus på framtidens forskningsinfrastrukturer* föreslog 2021 att digitala forskningsinfrastrukturer ska samlas i en myndighet.

- Vi håller med om vikten av en enda myndighet som hanterar alla sorters forskningsdata; det bör då gälla även sådana som innehåller personuppgifter eller information som kräver hänsyn till rikets säkerhet.

Också akademisk frihet är en viktig fråga för GU, berättar Carina Mallard.

- SUHF HAR GETT UT skrivelsen *Om akademisk frihet* som GU ställer sig bakom. Främst vill vi betona värdet av ett grundlagskydd för akademisk frihet, både inom forskning och utbildning.

Den 8 november var utbildningsminister Mats Persson på snabbesök vid GU då han fick träffa ledningspersoner, forskare samt en studentrepresentant.

- Vi hade ett bra samtal. Bland

- GU:s viktigaste budskap till regeringen är att forskningspolitiken måste vara långsiktig, säger Carina Mallard.

annat tog ministern upp betydelsen av tydliga karriärvägar. Det är ett område som också GU:s ledning framhåller.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

➔ Fakta: GU:s inspel till forsknings- och innovationspropositionen 2024 lämnades in den 31 oktober. Följande områden framhålls som särskilt viktiga:

- Övergripande utveckling av statlig styrning
- Förutsättningar för långsiktighet och excellens i universitetets kärnuppdrag
- Samverkan, nyttiggörande och innovation
- Förutsättningar för ansvarsfull internationalisering
- Förutsättning för långsiktiga forskningsinfrastrukturer

Nyligen presenterade regeringen också ett förslag på en ny myndighetsstruktur för finansiering av forskning och innovation. GU ska lämna sitt inspel till förslaget i januari nästa år.

Foto: Medempari i Al-Quds den militära delen av islamistisk jihad AVAS-MOHAMED/Shutterstock

Forskning om radikal ISLAMISM

Att bedriva forskning som problematiserar islam är ingen smart karriärväg. Den som gör det får räkna med att bli ifrågasatt, kallad rasist eller islamofob. Vad ger det för effekter? Vad har akademins beröringsskräck och hantering av dessa frågor betytt för framväxten av radikal islamism i Sverige?

NÄR VI HÖRS PÅ telefon säger Aje Carlbom, biträdande professor med socialantropologisk inriktning på Malmö universitet, att han har funderat på frågan han fick på mejl för ett par dagar sedan. Och han tror att om studier av islamism som fenomen accepterats och påbörjats lite tidigare hade våra myndigheter kunnat varit mer förberedda.

- Man hade haft möjligheten att skilja olika muslimska grupper från varandra, förstått mer vad det handlar om och så vidare.

Men om det hade minskat radikaliserings är oklart. Det

enda han kan konstatera är att utvecklingen har blivit mycket värre än vad han trodde för 25 år sedan.

- Då kunde jag inte föreställa mig Islamiska statens eller al-Quidas framväxt. Än mindre att islamister i Sverige skulle få ett så pass stort inflytande som jag tycker att de har idag.

Det var efter att ha bosatt sig i Rosengård i mitten på 1990-talet som han upptäckte att flera olika islamistiska grupper var verksamma i olika moskéer i området.

- Det tyckte jag var ett fynd, ingen inom svensk islamforskning hade berört frågan tidigare. Och det ser nästan likadant ut fortfarande. Det är väldigt få inom den "vanliga" akademien, inom samhällsvetenskapen, som ägnar sig åt det här.

HANS AVHANDLING kom 2003. Medan socialförvaltningar och skolor i Malmö, eller som han säger "första linjens tjänstemän", som redan stött på problematiken var positiva till hans

Aje Carlbom

Foto: MARTIN MAGNÖRN

forskning var reaktionerna inom akademien ofta den motsatta.

- Det var ju folk som skrek så att fradgan sprutade på seminarier, säger han.

Han skrattar åt det idag. Då var det inte lika kul. Innan ordet cancellerad ens fanns blev han utfryst på sin arbetsplats.

- Man stöts ut på olika sätt. Får liksom inte vara med i den vanliga verksamheten.

AJE CARLBOM är inte den enda forskare som kritiserats för att ha problematiserat islam. Samma år som han själv disputerade kom Lunddoktoranden Mikael Tossavainens rapport *Det förnekade hatet* som gjorde gällande att antisemitismen bland araber och muslimer var ett allvarligt och växande problem. 2009 kom *Rosengårdsrapporten* där terrorforskaren Magnus Ranstorp visade på problem med islamistisk radikaliserings i Rosengård. 2017 publicerades en rapport på myndigheten MSB:s webbplats där terrorforskaren Magnus Norell skriver att

Foto: MIKAEL WALLERSTEDT

»Jag tillhör inte någon sida utan försöker med ett forskarperspektiv bena upp vissa enskilda frågor ...«

Mattias Gardell

Muslimska brödrskapet är väl etablerat i Sverige. Och tidigare i år konstaterade Sameh Egyptson samma sak i en avhandling som lades fram vid Lunds universitet och som godkändes av en oenig betygsnämnd.

ALLA OVANSTÄENDE forskare har först och främst kritiserats av forskarkollegor för att deras verk haft vetenskapliga och metodologiska brister. Men inte bara. Den som följt det ofta skarpa tonläget i debatterna har kunnat identifiera två läger - på ena sidan står, aningen förenklat, journalister, politiker, lösa debattörer och terrorforskare, på andra sidan journalister, politiker, lösa debattörer och religionsforskare, främst islamologer. Ungefär så. Några samhällsvetare ska förstås in på vardera sidan också.

Kort sagt, många har engagerat sig i frågan som i stora delar kommit att handla om islamism kontra islamofobi och som också tycks ha blivit till en höger-vänsterfråga (åtminstone är detta inget främmande för dem som intervjuas i den här artikeln).

Mattias Gardell, professor i religionsvetenskap vid Uppsala

universitet, vill dock protestera lite. Visst, han står visserligen politiskt till vänster och känner till att andra placerar honom i ett visst läger, men de har ofta inte ens läst hans forskning.

- Jag tillhör inte någon sida utan försöker med ett forskarperspektiv bena upp vissa enskilda frågor, tillföra historiskt djup och empiriskt grundad analys av komplexa problem.

I kritiken och debatten kring de uppmärksammade fallen ovan går Gardells namn som en röd tråd. Det börjar med Mikael Tossavaines rapport om den växande antisemitismen bland araber och muslimer. Den gjorde Gardell besviken. För grundfrågeställningen var intressant, men empiriskt och metodiskt höll den inte måttet. Med samma argument kritiserar han senare den så omtalade *Rosengårdsrapporten*.

- I den uttalar sig Ranstorp väldigt tvärsäkert om hur det ser ut i hem, källare, moskéer och vad som sas där, men sedan visar det sig att allt bygger på andrahands- och tredjehandskällor, säger Mattias Gardell.

Gardell var långt ifrån ensam i kritiken. Rapporten - som baserades på intervjuer med socialtjänstemän som i årtal jobbat i Rosengård och med närpolis, skola, Säpo och representanter från akademien - kallades "rappalkalja" och "en ren skandal" av islamologer vid Lunds universitet. Några år senare, när Osama Krayem från Rosengård greps för inblandning i terrorattentaten i Paris och Köpenhamn, publicerades den igen. Då hade också hundratals jihadistiska rekryterats från Sverige till Islamiska staten.

Var det ändå inte så att Ranstorp hade lite rätt?

- Nej, *Rosengårdsrapporten* beskrev inte vad som sker i Rosengård eftersom den som sagt baserades på andrahands- och tredjehandsuppgifter. Det hade behövts någon som gjorde det där på riktigt. Det är klart att det finns en massa problem i det vi idag kallar utanförskapsområden, säger Mattias Gardell, och hänvisar till urban- och bostadsforsk-

Foto: JOHAN WINGBORG

»Inom humaniora och samhällsvetenskap är det vanligt att förälska sig i sin teori ...«

Bo Rothstein

ningen som påvisat processer av stigmatisering och diskriminering med ökad ojämlikhet och brister i vård, skola och omsorg.

JOBDET HAR ALLTSÅ inte gjorts på riktigt i en utstickande mängd rapporter och avhandlingar - är det så att Sveriges sämsta forskare ägnar sig åt att problematisera islam?

Aje Carlbom skrattar.

- Jag ser kritiken mest som retorik. I Sverige har vi muslimska organisationer som numer är väldigt aktiva och gärna vill skydda sin verksamhet. Den är ofta ganska lukrativ och drar in stora skattemedel. Dessa organisationer vill förstås inte kallas för islamistiska, särskilt inte de som ingår i Brödrskapetets krets. Ordet islamism kopplas ofta till de militanta grupperna, men det är ett mycket större fenomen än så.

Bo Rothstein, professor emeritus i statsvetenskap vid GU, menar att ett stort problem idag är att många forskare ägnar sig åt verifikationism - man letar bara upp data som bekräftar ens teori. I vissa fall litar man sig också med de rörelser som man studerar.

- **INOM HUMANIORA** och samhällsvetenskap är det vanligt att förälska sig i sin teori och ideologiskt identifiera sig med en förklaringsmodell. Då blir man mer förkunnare än forskare. Det finns förstås en fara i det. Förklaringsmodellen kan nämligen visa sig vara fel. Hur gör man då när man lutat sig mot den i 25 år? Hela ens ställning som forskare faller ju.

Aje Carlbom utvecklar problematiken.

- Samhällsvetenskapen är präglad av en postkolonial världsbild, ett vänsterparadigm. Jag skulle vilja hävda att detta paradigm även styr islamologer.

Men kanske börjar pendeln svänga? Aje Carlbom tycker sig ana det. Verkligheten har trängt sig på. Plötsligt har det blivit lite mer okej att problematisera delar av det "svenska goda integrationsprojektet".

Sten Widmalm, professor i statsvetenskap på Uppsala uni-

Foto: JOHAN WINGBORG

versitet, tror också att pendeln svänger.

- Och då känner sig delar av gruppen religionsvetare och islamologer, som länge haft en hegemonisk ställning, plötsligt hotade. De blir rädda för att förlora sin position och sina forskningsmedel. Då blir de aggressiva.

Enligt Widmalm har kritiken mot forskare som problematiserat islam skapat en tystnadskultur kring viktiga frågor, vilket i sin tur har påverkat både samhället och politiken.

- MEN POLITIKEN HAR förstås också påverkat forskningen. Forskningsmedlen har inslag av politiskt styrning och ingen forskare vill bli utstött. Det här har också skapat starka institutionella strukturer där alla håller varandra om ryggen, vilket såklart påverkar debattklimatet negativt, säger Sten Widmalm. Enligt Widman finns det forskning som visar att självcensuren är vanlig i frågor som handlar om religion och integration. Det gäller bland medborgare och inom akademien. Däremot har den offentliga debatten i vissa avseenden breddats.

- Från vänsterhåll menar man att det är ett tecken på att samhället blivit mer rasistiskt, vilket inte är sant. I våra mätningar hittar vi exempelvis inga belägg för att det finns en *utbredd* islamofobi eller omfattande hat mot muslimer i Sverige. Det förekommer tveklöst hatbrott mot minoriteter. Men bara några få procent säger att muslimer är den grupp i samhället de ogillar mest. Det är betydligt fler som

ogillar miljöpartister. De som ligger i topp är Sverigedemokrater följt av antivaxare och abortmotståndare.

Den forskare som kanske orsakat mest debatt i de här sammanhangen är teologen Sameh Egyptson, som menar att hans avhandling *Global politisk islam? Muslimska brödraskapet och Islamiska förbundet i Sverige* bevisar att det svenska samhället är infiltrerat av islamister. Andra tycker inte det och en rad av Egyptsons forskarkollegor har i flera debattartiklar gjort omvärlden uppmärksam på avhandlingens uselhet som de menar kännetecknas av metodproblem, etiska problem och förenklingar. I Aftonbladet skrev Mattias Gardell att Egyptsons anslag var privatspanarens, snarare än forskarens.

- Egyptson utgår från att han vet hur saker ligger till och lägger ett pussel för att bevisa det. Så gör inte forskare, säger Mattias Gardell, som tycker att avhandlingen knyter an till antimuslimska konspirationsteorier.

Varken Aje Carlbon, Sten Widmalm eller Bo Rothstein köper dock argumentet om att Egyptsons avhandling inte skulle hålla måttet.

- JAG HÅLLER DET för osannolikt att kritiken mot den har bärkraft. Den är säkert inte perfekt, men avfärdandet av den är för mig mer ideologi än vetenskap, säger Bo Rothstein.

- Det är en viktig frågeställning som Egyptson tar upp och som tyvärr hamnat i skymundan i debatten. Han gör en ideologiskt jämförande analys och visar

»I våra mätningar hittar vi exempelvis inga belägg för att det finns en utbredd islamofobi ...«

Sten Widmalm

Foto: MIKAEL WALLERSTEDT

ganska övertygande att Muslimska brödraskapets verksamhet i Sverige uppvisar väldigt stora likheter med deras klassiska arbetsmetoder. Det är inget konstigt, men det är klart att det inte är lätt att ta till sig för den som gjort karriär på att förtränga fenomenen med islamism, säger Aje Carlbon.

En av Sameh Egyptsons hårdaste kritiker är Anna Ardin, diakon och doktorand vid Marie Cederschiöld högskola. Inför Egyptsons disputation intervjuades hon i Dagens Nyheter där hon kallade Egyptsons avhandling för "ett stort falsarium" och liknade hans forskning vid "en ny typ av rasbiologi". Egyptson och Ardin (som snart disputerar med en avhandling om svenska myndigheters beskrivningar av det muslimska civilsamhället) hade då legat i luven på varandra ett tag och i sin avhandlingstext pekar Egyptson ut henne som en "pro-islamisk multikulturalistisk ideolog och aktivist" - något Ardin finner "bisarrt" eftersom hon är evangelist i en kristen kyrka och "arbetar för religionsfrihet, inte islam".

DET VAR EGENTLIGEN inte tänkt att Anna Ardin skulle medverka i den här artikeln, men till saken hör att hon tillsammans med två andra forskare skrivit ett kapitel om islamofobi i Sverige i den årligt återkommande internationella rapporten *European Islamophobic Report*. I texten påstår de tre forskarna att det finns ett islamofobiskt nätverk i Sverige bestående av politiker, journalister och akademiker där exempelvis terrorforskaren Magnus Ranstorp och före detta

S-politikern Ann-Sofie Hermansson ingår. Enligt rapporten har materialet tagits fram med stöd av Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism (CEMFOR) vid Uppsala universitet där Mattias Gardell tidigare var vetenskaplig ledare.

- Jag var inte vetenskaplig ledare då och hade ingenting med den rapporten att göra. Den gavs dessutom inte ut av forskare vid CEMFOR, säger Mattias Gardell.

Men håller du med om att det finns ett islamofobiskt nätverk?

- Jag har inte studerat det där alls och håller inte med någon i den frågan. Du får gå till rapportförfattarna.

Via mejl ber jag Anna Ardin om en intervju. Hon lovar att ringa om en stund, men vill först gärna veta på vilka uppgifter jag baserar den radikala islamismens framväxt som jag vill prata om: "Vilken forskning tänker ni på som pekar på denna framväxt, och vilken definition av radikal islamism är det ni skriver om?"

Jag svarar att det är den radikala islamismen som den diskuterats inom akademi och media som jag vill prata om.

"Nja, alltså, jag diskuterar gärna min forskning om talet kring den "radikala islamismen" och hur det påverkar det demokratiska utrymmet, hur begreppet islamist blir en tom signifikant då det inte definieras stringent. Men det verkar lite som att din text utgår från just den rasistiska diskurs som jag problematiserar."

Det blir ingen telefonintervju.

Jag ställer dock tre frågor på mejl till Anna Ardin: Finns det ett islamofobiskt nätverk i Sverige? Ingår Magnus Ranstorp och Ann-Sofie Hermansson i det? Hur har er forskning visat detta? Jag får inte något svar.

Lars Nicklason

➔ **Fakta:** Muslimska brödraskapet (MB) grundades i Egypten 1928. Rörelsen har utvecklats till ett stort internationellt sunnimuslimskt nätverk, med idén att islam ska influera politiken. Enligt Säpo är organisationens mål "ett världsomspännande kalifat byggt på sharia", vilket är oförenligt med svenska grundläggande fri- och rättigheter. Enligt forskningen är det svårt att säga något om MB som helhet - hos rörelsen finns antisemitiska och våldsbejakande strömningar men också tänkare som uppmanat anhängarna att följa demokratiska spelregler.

Klarspråk utan etikett

Vart tog det hederliga samtalet vägen? Ann-Sofie Hermansson vill kunna tala klarspråk utan att bli etiketterad och placerad i fel ringhörna. När rädslorna tystar dem med kunskap och insikter är vi illa ute, menar hon.

HUR KÄNNS DET att bli utpekad som rasist och islamofob?

- Det är så klart inte roligt. Jag hade jobbat fackligt och politiskt i 40 år av mitt liv, mot främlingsfientlighet, mot rasism och deltagit i debatter i högt och lågt. Och så ställer sig folk upp i kulturjournalistiska kretsar här i stan och fördömer en. Det var verkligen ord och inga visor. Jag tänkte: Tror folk på vad de läser? Tror de att jag har utvecklats i den riktningen?

Den före detta socialdemokratiska politikern, numera renhållningsarbetaren, Ann-Sofie "Soffan" Hermansson, talar om tiden strax efter att Göteborgs Stad 2018 plötsligt stoppade visningen av Filmen *Burka Songs 2.0* med tillhörande panelsamtal i en av sina lokaler. Till panelsamtalet hade aktivisterna och debattörerna Fatima Doubakil och Maimuna Abdullahi från Muslimska Mänskliga Rättighetskommittén (MMRK) bjudits in men inte någon av deras meningsmotståndare, vilket ansågs alltför ensidigt. Hermansson, då kommunstyrelsens ordförande, lovordade beslutet och skrev bland annat på sin privata blogg: "Att dalta med extremister är bland det farligaste man kan göra."

- **DE VAR JU INGA** dunungar precis, inga vanliga ABF:are som har en studiecirkel, utan det här handlade om människor som försvarat och bjudit in terrorister till sina seminarier, till exempel den fängslade Munir Awad som ville skära halsen av folk på Jyllands-posten. De är inga demokrater utan står egentligen för något ganska sunkigt, även homofobi och antisemitism.

Hennes uttalande ledde till att de två muslimska aktivisterna omgäende polisanmälde henne. Ärendet lades dock genast ner av åklagaren och i stället väcktes enskilt åtal om

grovt förtal mot Ann-Sofie Hermansson, vilket så småningom ledde till friande domar i både tingsrätt och hovrätt med motiveringen att sakpåståendena kunnat styrkas, eller åtminstone haft "skäligen grund". Doubakil och Abdullahi fick betala Hermanssons rättegångskostnader på 376 300 kronor.

- Det är klart jag var orolig, jag hade inte de pengarna, men det är så debatten har utvecklats. I stället för att diskutera de här frågorna i en hederlig politisk debatt där de hör hemma har vi hamnat i någon slags lawfare. Jag fick först ett besked från kvinnornas advokat att jag kunde slippa rättegång, bara jag bad om ursäkt och tog bort mina uttalanden, säger hon och fortsätter:

- **DET ÄR INGET KLIMAT** som borgar för att den här typen av diskussioner kan föras. I stället tystnar de med kunskaper och erfarenheter i frågorna. För vem f-n vill hamna i en rättegång? Eller bli utfryst på sin arbetsplats? Jag har full förståelse för att folk blir tysta.

Hur hamnade vi där? Ann-Sofie Hermansson har inget bra svar på frågan, utan kan bara konstatera att det finns någon slags ängslighet som gör att vi i Sverige tappat förmågan att dra gränser mot odemokratiska rörelser. Därför har journalistiken inte gjort sitt jobb i frågor som problematiserar islamism, därför har inte akademien forskat och formulerat sig på det djupa sätt man borde.

- Och politiken ska vi inte prata om. Det är ju rena katastrofen. Förr klarade vi av att ha intellektuellt hederliga samtal med våra motståndare. Vi kunde göra samma analys av ett problem, men inte ha samma lösningar. Och så kan det till och med vara med Sverigedemokraterna. Men det är där jag tror att folk blir rädda. Usch, man kan bli besmittad av SD! Därmed är problemformuleringsprivilegiet släppt till Sverigedemokraterna och Jimmie Åkesson kan skratta hela vägen till valbåset. Det är bedrövlighet och drabbar alla, inte minst merparten av alla muslimer - som ju absolut inte är islamister, säger Ann-Sofie Hermansson.

35 miljoner till forskning om äldre

Vad beror det på att somliga personer fortsätter lära sig genom hela livet medan andra inte gör det? Ett tvärvetenskapligt projekt har fått 34 miljoner kronor från Riksbankens Jubileumsfond för att undersöka denna och andra frågor om äldres lärande.

UTVÄRDERING GENOM UPPFÖLJNING (UGU) är namnet på Sveriges största enkätstudie om skolan. Studien startade 1961 och innebär att 10 000 skolbarn i årskurs sex vart femte år slumpvis väljs ut för att dels göra ett antal uppgifter som mäter kognitiv förmåga, dels svara på frågor, bland annat om hur de mår och om hur de upplever sin skolsituation. Samma elever följs upp efter tre år, med samma frågor.

Nu kommer ytterligare en uppföljning men många år senare. I forskningsprogrammet *Inläring senare i livet* svarar personer födda 1948 och 1953, som alltså deltog i UGU 1961 och 1966, återigen på en enkätundersökning. Det berättar forskningsledaren Martin Lövdén, professor i psykologi.

– **IDAG STÄLLS STORA** krav på människors förmåga att lära nytt. Det kan handla om att boka besök på en vårdcentral eller betala en räkning med mobilen. Att också äldre ska klara av den här typen av vardagshandlingar är viktigt både för deras livskvalitet och självkänsla. Medan somliga äldre verkar lära sig digitala lösningar utan större problem, har andra stora svårigheter. Det vi vill ta reda på är om det

Martin Lövdén använder data från Sveriges största enkätstudie om skolelever för att undersöka äldres förmåga att lära nytt.

finns något samband mellan förmågan att lära nu och den förmåga och miljö som personerna hade i skolan.

FÖRUTOM ATT SKICKA ut en enkät med frågor om deltagarnas livssituation kommer forskarna också att mäta inlärningsförmåga och ta ut mindre grupper för att testa olika interventioner.

– Vi kommer att låta personerna lära sig ett antal praktiska uppgifter. Det kan handla om vilket mobilabonnemang som passar bäst vid olika situationer eller vilken

»Idag ställs stora krav på människors förmåga att lära nytt.«

Martin Lövdén

sorts kollektivtrafikbiljett som är mest fördelaktig beroende på resvanor. Vi kommer också att undersöka vilket slags stöd som kan förbättra förmågan till inläring. Att lära nytt är ju ofta komplext, vilket nog de flesta har erfarenhet av: vi vet att vi bör röra på oss och äta nyttigt, men att faktiskt

ändra beteende är en inlärningsprocess som kan vara nog så svår.

Projektet syftar inte bara till att underlätta för äldre utan också till att utveckla skolan så att den blir mer motiverande för ett livslångt lärande, berättar Alli Klapp, universitetslektor i pedagogik.

– Hur påverkar betyg, prov och tester viljan att lära sig i ett längre perspektiv? Och hur kan man stötta elever så att de inte tappar tron på sin egen förmåga? Vi kommer också att undersöka olika grupper, exempelvis med

invandrarbakgrund, för att se hur möjligheterna till livslångt lärande ser ut för dem.

Projektets första del handlar om att samla in så mycket information som möjligt om deltagarna, som grundläggande kognitiv förmåga, socioekonomiska skillnader och motivation, förklarar Alli Klapp.

- Utifrån det materialet kommer vi att bygga en modell för det fortsatta arbetet.

Ytterligare ett mål med programmet är att öka kunskapen ute i samhället om äldres lärande, förklarar Martin Lövdén.

- Exempelvis när företag eller offentlig sektor designar appar, webbsidor eller informationsfilmer bör de göra det så att verktygen blir lätta att använda för alla, också för äldre som kan ha problem med den digitala tekniken.

Forskningsprogrammet innebär ett samarbete mellan psykologiska institutionen, institutionen för pedagogik och specialpedagogik samt institutionen för neurovetenskap och fysiologi.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

➔ **Fakta:** Forskningsprogrammet *Inläring senare i livet: Från beskrivning och prediktion till prevention och intervention* har tilldelats 34 miljoner kronor av Riksbankens Jubileumsfond. Programmet, som pågår 2024–2031, ska kartlägga faktorer som bidrar till god inlärningsförmåga genom hela livet och undersöka sätt att förbättra inläring i hög ålder. Forskningsledare är Martin Lövdén, professor i psykologi. Programmet bygger på *Utvärdering genom uppföljning* (UGU), Sveriges största enkätstudie om skolan, där cirka 10 000 skolbarn i årskurs sex vart femte år får svara på frågor om hur de mår samt om sin skolsituation. Forskningsledare är Alli Klapp, universitetslektor i pedagogik.

Utredning om IT-fakulteten på gång

Vad händer med IT-fakulteten när Chalmers lämnar Lindholmen? Det har Jörgen Tholin fått rektors uppdrag att utreda.

– Jag har ägnat tre månader åt att intervjua drygt hundra personer. Nu kommer jag att sätta mig in i de olika argumenten för att analysera och väga samman dem.

ALLA CHALMERS utbildningar och all personal kommer att lämna Lindholmen i två steg, det första 2024–2025 och det andra 2028–2029. Också den institution som GU delar med Chalmers, data- och informationsteknik, kommer att flytta till Johanneberg. Kvar blir institutionen för tillämpad informationsteknologi samt fakultetskansliet. I somras gav därför rektor före detta universitetsdirektör Jörgen Tholin i uppdrag att utreda IT-fakultetens organisation.

– UPPDRAGET BESTÅR AV tre delar: IT-fakultetens geografiska placering, om vi överhuvudtaget ska ha en IT-fakultet, samt hur GU kan fortsätta stärka IT-området i samverkan med bland annat Chalmers och övriga fakulteter. Alla tre delar hänger förstås samman.

För att få in så många synpunkter som möjligt har Jörgen Tholin ägnat hösten åt att intervjua drygt hundra personer. Det handlar om medarbetare och studenter på IT-fakulteten men också om ledningen på GU och Chalmers, fackliga företrädare, arbetsmiljöombud och andra relevanta personer.

– Den 23 november bjöd jag in till ett öppet möte för att fånga in eventuella ytterligare synpunkter så jag tror

att jag har en väldigt bra bild av de olika tankar och idéer som finns.

Tre alternativ är möjliga när det gäller lokaliseringsring: att kansliet

och institutionen för tillämpad informationsteknologi blir ensamma kvar på Lindholmen, att ytterligare verksamheter flyttar dit eller att GU, precis som Chalmers, helt enkelt lämnar området, förklarar Jörgen Tholin.

– FÖRDELARNA MED ATT vara kvar på Lindholmen är bland annat att det är en dynamisk miljö där akademi, företag, gymnasieskolor och andra parter med IT-inriktning samverkar. Det finns också de som menar att GU borde vara representerat i hela stan, inte bara i city. Nackdelarna handlar om att det blir dyrt och att den akademiska miljön blir mycket begränsad, åtminstone om inga ytterligare verksamheter förläggs dit. Lokalerna har dessutom dålig ventilation och mögelangrepp och skulle behöva renoveras.

Om IT-fakulteten inte ska vara kvar på Lindholmen är frågan vart fakulteten ska flytta.

– SVARET HÄNGER förstås samman med om fakulteten ska finnas kvar eller gå upp i någon annan fakultet. De som anser att fakulteten ska finnas kvar pekar på den symboliska betydelsen av att GU har landets enda IT-fakultet. Man menar också att en fakultet har stort inflytande i olika sammanhang och att det är en fördel att inte vara så stor, inte minst för att avståndet

mellan olika nivåer blir litet. Så finns det de som tvärtom menar att en väldigt liten fakultet har svårt att jobba strategiskt och att ett kansli som bara består av en handfull personer inte kan ha så mycket spetskompetens.

EN ANNAN UPPFATTNING är att IT-fakulteten skymmer det faktum att forskning och utbildning finns på många ställen vid GU.

– Och det stämmer ju, förklarar Jörgen Tholin. Men det är också problematiskt om nästan allting ses som IT-relaterat: För att man ska kunna arbeta med ett område behöver det avgränsas, men samtidigt på ett sätt som inte är exkluderande. Ett förslag är att titta lite närmare på *A Sustainable Digital Society* som är ett av de förslag på profilmråden som GU tog fram förra året. Det handlar om att ta vara på de många goda erfarenheter som finns lite varstans inom IT-området och utveckla dem vidare tillsammans med olika parter.

SENAST DEN 12 JANUARI ska Jörgen Tholin lämna en rapport till rektor.

– Det blir en sorts roadmap där jag pekar på konsekvenserna av Chalmers flytt från Lindholmen och visar på olika framtida möjligheter. Sedan är det rektors sak att ta över det fortsatta arbetet.

➔ **Fakta:** Rektor har beslutat om en utredning som ska lämna förslag på en framtida organisation av IT-fakulteten, eftersom Chalmers lämnar Lindholmen. Jörgen Tholin, tidigare universitetsdirektör på GU, har fått uppdraget.

Eva Lundgren

Källkritik med UB

Hur hittar man en vetenskaplig artikel inom arbetsvetenskap?

Det en av flera frågor som tas upp under UB:s utbildning i informationssökning för studenter under första terminen på arbetsvetarprogrammet.

STUDENTERNA SITTER

kring ett antal runda bord i psykologiska institutionens ALC-sal. Lisa Larsson vid Team Undervisning, Samhällsvetenskapliga biblioteken, ber studenterna diskutera med varandra och sedan svara på frågan: Vilka aktörer bidrar till information, kunskaps-spridning och dialog inom det arbetsvetenskapliga området?

- Det står i högskolelagen att studenterna ska lära sig söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå. Det är precis det vi håller på med här. Det är ju ett komplext informationslandskap som studenterna möter med

debattartiklar, rapporter, vetenskapliga artiklar och allt möjligt annat. Vad som är vad är inte lätt att veta om ingen förklarat det för en.

Utbildningen handlar inte bara om hur utan också om varför det är viktigt att använda trovärdiga källor och referera på rätt sätt, förklarar Lisa Larsson.

- Centralt är källkritik och förmåga att värdera olika typer av källor och information men också att förstå när man kan känna källtillit. Vi lever i en värld där kunskap om publiceringsformat och dess syften blir allt viktigare för att undvika desinformation.

YLVA WALLINDER, universitetslektor i arbetsvetenskap, berättar att UB:s utbildningar går som en strimma genom arbetsvetarprogrammet.

- UB:s team med utbildare, tre lärare, programansvarig på arbetsvetarprogrammet och jag, som är kursansvarig,

»Centralt är källkritik och förmåga att värdera olika typer av källor ...«

Lisa Larsson

har tillsammans gått igenom kursplaner och examensmål så att UB:s moment blir en naturlig del av utbildningen. På flera kurser har vi också lagt till informationssökning i examensmålen. Eftersom UB:s utbildningar varken är obligatoriska eller betygssatta måste man vara tydlig med att detta ändå är kunskap som behövs för att klara kursen.

Tidigare fick studenterna lära sig genom sina egna misstag, berättar Ylva Wallinder.

- Nu går UB:s utbildare igenom sökverktyg, hur man lokaliserar relevant samhällsvetenskaplig forskning och hur man refererar. På så sätt lär sig studenterna att jobba mer självständigt.

Till arbetsvetarprogrammet kommer många studenter

direkt från gymnasiet och särskilt för yngre studenter kan UB:s stöd vara viktigt.

- Många lärare tänker kanske inte på att UB har experter på artikelsökning, referenshantering, kartläggning av källor och en massa annat. Självlärt bör vi använda den kompetens som finns vid universitetet.

LISA LARSSON påpekar att informationssökning och värdering av källor är något man måste öva på, precis som alla andra färdigheter.

- Att förstå att information inte är gratis och lära sig vilken typ av källor som är öppna och vilka som finns bakom prenumerationer eller andra typer av lås, är centralt för att förstå vilka slutsatser man kan dra baserat på det man har tillgång till och som man valt att använda i sina studier och senare som yrkesverksam.

Text: Eva Lundgren
Foto: Johan Wingborg

Informationssökning som strimma i kursen

Övning ger färdighet. Det är den insikten som ligger bakom de kursinslag inom informationskompetens som UB ger.

– Cirka 115 utbildningsprogram samt ett stort antal kurser ingår just nu i verksamheten. Bäst blir det när vår undervisning planeras tillsammans med ansvariga lärare och integreras i en kurs eller ett program, säger tre undervisare på UB.

UB HAR IDAG 25 undervisare som arbetar i fakultetsspecialiserade team. Undervisarna är bibliotekarier som alla läst en högskolepedagogisk kurs och där många också har annan erfarenhet, exempelvis som lärare på grundskolan eller gymnasiet.

– Det ligger i vår kompetens att ha kunskap om våra användare och om vilken informationskompetens som behövs i olika sammanhang, förklarar Amanda Glimstedt, teamledare för undervisare inom samhällsvetenskap, ekonomi, pedagogik och IT.

UB:s undervisning fokuserar på tre områden: informationssökning och informationsresurser, vetenskaplig publicering och källkritik, samt referenshantering. Det berättar Karin Pettersson, ledare för Team Undervisning vid Humanistiska biblioteken, som ansvarar för humaniora och konst.

– Många tror att dagens unga inte behöver lära sig informationssökning, de googlar ju hela tiden! Men att kunna avgöra vad som är en vetenskaplig artikel, en rapport eller ett debattinlägg är inte så enkelt, särskilt inte idag när allt publiceras på

Karin Pettersson, Pernilla Lindberg och Amanda Glimstedt.

»Vi gör aldrig något ovanpå den ordinarie utbildningen ...«

Pernilla Lindberg

nätet och ser ganska lika ut. Att söka och bedöma vetenskaplig litteratur är en annan sorts färdighet som studenterna behöver öva under hela utbildningens gång.

– PÅ MÅNGA PROGRAM och kurser träffar utbildarna studenterna flera gånger, förklarar Pernilla Lindberg, ledare för Team Undervisning vid Biomedicinska biblioteken, med ansvar för Sahlgrenska akademien och Naturvetenskapliga fakulteten.

Den undervisning som UB ger, fungerar nämligen mest effektivt när den ingår i en kurs eller ett program, säger Amanda Glimstedt.

– Ofta blir vi kontaktade av en utbildnings- eller kursansvarig för att diskutera hur informationssökning kan bli en del av utbildningen. Och i de fall vi har samarbetat tidi-

gare kanske vi diskuterar vad vi kan göra annorlunda.

Allra bäst är om UB:s undervisning kan gå som en strimma genom utbildningen, menar Pernilla Lindberg.

– VI GÖR ALDRIG något ovanpå den ordinarie utbildningen utan våra bidrag handlar om att lösa problem. Kanske har studenterna svårt att hitta användbara källor eller förstår inte hur eller varför man refererar. Då kan läraren komma till oss så hjälper vi till.

UB kommer också med råd om hur en lärare kan få in exempelvis litteratursökning på ett naturligt sätt i en kurs, förklarar Karin Pettersson.

– Det kan exempelvis stå i uppgiften att studenten ska söka fram och referera till fem artiklar och ange var hen hittat dem. Vi kan också föreslå att läraren berättar om sina egna erfarenheter, till exempel av att skriva artiklar och skicka in till en lämplig tidskrift.

UB:s undervisning är sällan rena föreläsningar, berättar Amanda Glimstedt.

– Vi jobbar studentaktive-

rande, ofta i ALC-salar, där studenterna får jobba med olika övningar som kopplar till deras kursuppgift eller uppsatsämne. Målet är att de ska bli självständiga i att söka information och kunna bedöma informationens relevans och kvalitet. Vi samarbetar också med PIL-enheten för att ge lärare möjlighet till kompetensutveckling kring hur de kan stödja studenternas utveckling av kritisk informationsmedvetenhet i sin undervisning.

I högskolelagen står att studenterna ska lära sig att följa kunskapsutvecklingen inom sitt område.

– Samverkan med oss handlar inte bara om akademisk informationssökning utan våra kursinslag kan också vara en del i utbildningsarnas arbete med professionsanknytning, påpekar UB:s utbildare.

Text: Eva Lundgren

Foto: Johan Wingborg

➔ Fakta: **UB:s undervisning**

UB erbjuder undervisning när det gäller informationssökning och informationsresurser, vetenskaplig publicering och källkritik, samt referenshantering. Undervisningen bidrar till att uppfylla målen i högskolelagen när det gäller förmåga att söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå.

UB samverkar idag med cirka 115 utbildningsprogram på samtliga fakulteter samt ett stort antal fristående kurser. 2022 hade UB 13 300 deltagare på undervisningstillfällena (inte unika studenter) och höll 650 undervisningstillfällen. UB har 25 undervisare som arbetar i fakultetsspecialiserade team.

Global hälsotäckning uppmärksammas

Den 12 december uppmärksammas den internationella dagen för universell hälsotäckning, Universal Health Coverage Day.

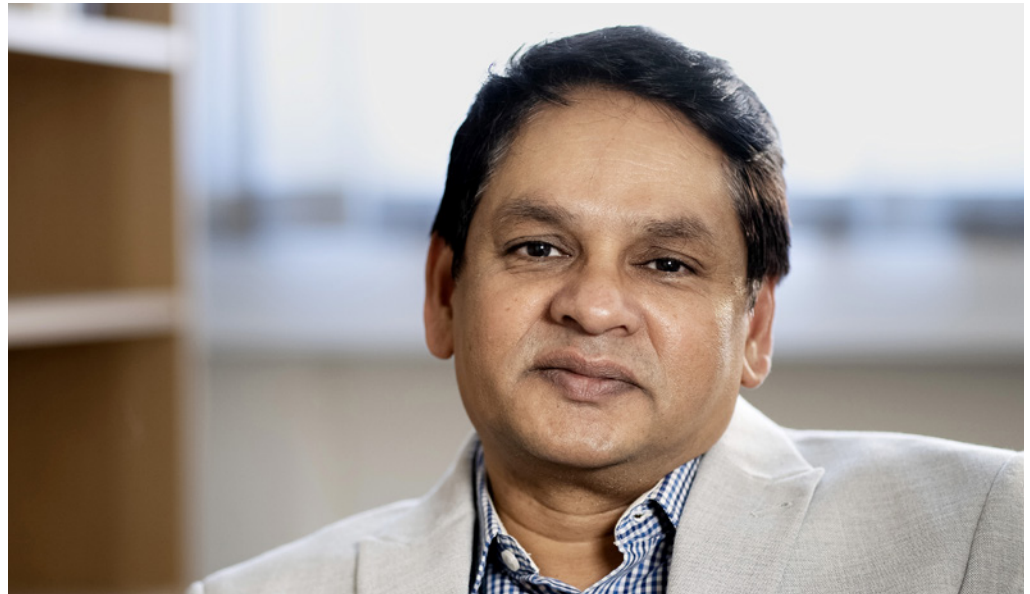
– Syftet med dagen är att öka den allmänna medvetenheten om behovet av starka och motståndskraftiga hälsosystem så att alla i hela världen får tillgång till god hälso- och sjukvård. Det förklarar Jahangir Khan, professor i hälsoekonomi och biträdande föreståndare för Centre for Health Governance vid GU.

NUMMER 3 av FN:s globala mål för hållbar utveckling (SDG) handlar om god hälsa och välbefinnande och ett av delmålen gäller god sjukvård för alla till överkomligt pris, berättar Jahangir Khan.

– Två saker står i fokus för delmålet: dels ska hälso- och sjukvården i ett land vara tillgänglig för alla enligt behov, dels ska den också vara praktiskt möjlig att utnyttja till överkomligt pris; vården får exempelvis inte vara så dyr att fattiga människor inte har råd.

MÅNGA OLIKA VILLKOR måste vara uppfyllda för att världens alla människor ska få tillgång till god hälso- och sjukvård: det handlar inte bara om läkemedel och vaccin utan även om hur vården organiseras och finansieras. Också andra förhållanden, som bostäder, rent vatten och infrastruktur har betydelse för den allmänna hälsan.

– Något som på ett kraftigt negativt sätt har påverkat

Jahangir Khan menar att utvecklingen när det gäller hälsovård för alla går åt fel håll.

den globala hälsan är covid-19-pandemin, förklarar Jahangir Khan. Själva sjukdomen ledde förstås till mycket lidande. Men i många länder, speciellt i låg- och medelinkomstländer tog kampen mot pandemin också resurser från annan viktig vård. Tillsammans med kriget i Ukraina har pandemin lett till en global lågkonjunktur som fått katastrofala konsekvenser för hälsovården i många länder.

Världshälsoorganisationen (WHO) och Världsbanken publicerade nyligen en rapport om universell hälsotäckning. Den visar på en alarmerande stagnation när det gäller låg- och medelinkomstländerns förmåga att ge sina medborgare god hälso- och sjukvård.

– **DEN SENAST** uppdaterade datan från 2021 visar att ungefär hälften av världens befolkning, 4,5 miljarder människor, inte täckts av

nödvändiga hälsotjänster. Att betala för hälsovård innebar 2019 ekonomiska svårigheter för 2 miljarder människor, bland dem 344 miljoner som lever i extrem fattigdom.

– **PÅ 20 ÅR HAR** mindre än en tredjedel av världens länder lyckats förbättra människors tillgång till sjukvård och för 96 av 138 länder går utvecklingen åt fel håll när det gäller tillgång till vård och ekonomiskt skydd. Att nummer 3 av FN:s globala mål för hållbar utveckling ska kunna uppnås 2030 verkar alltså allt mindre sannolikt.

I våras invigdes Centre for Health Governance vid GU, med Ewa Wikström som föreståndare och Jahangir Khan som biträdande föreståndare. Centrumet, som är en gemensam satsning av Sahlgrenska akademien och Handelshögskolan, kommer att fokusera särskilt på styrning och

finansiering av hälso- och sjukvård.

– I centrumets uppgifter ingår också att öka den allmänna medvetenheten om den negativa utvecklingen när det gäller god hälsa för alla. Ett sätt är att uppmärksamma den internationella dagen för universell hälsotäckning. Dagen firas den 12 december eftersom det var den 12 december 2014 som FN:s generalförsamling godkände en resolution som uppmanar alla länder att påskynda arbetet mot god hälsa för alla.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

➔ **Fakta:** Den 12 december firas den internationella dagen för universell hälsotäckning, Universal Health Coverage Day. God hälsa och välbefinnande är nummer 3 av FN:s 17 globala hållbara utvecklingsmål som ska vara uppfyllda 2030.

14 GU-forskare i topp

● **Clarivate Analytics** har återigen publicerat en lista över världens mest citerade forskare. 14 GU-forskare finns med, och av dessa är två nykomlingar: Nicholas Ashton, institutionen för neurovetenskap och fysiologi, tar fram tester för Alzheimers sjukdom, samt Deliang Chen, professor vid institutionen för geovetenskaper och en av de samordnande huvudförfattarna för FN:s klimatpanels, IPCC:s, rapporter om klimatförändringarna.

Här är listan:

Ulf Andreasson
Alexandre Antonelli
Nicholas J. Ashton
Fredrik Bäckhed
Johan Bengtsson-Palme
Kaj Blennow
Deliang Chen
Gunnar C Hansson
Malin E.V. Johansson
Petia Kovatcheva-Datchary
Joakim Larsson
Henrik R. Nilsson
Michael Schöll
Valentina Tremaroli

Utskott blir råd

● **Från och med 1 januari 2024** avvecklas utbildningsnämndens utskott för forskarutbildning och ersätts av ett forskarutbildningsråd.

Det nya rådet får följande uppdrag:

- initiera och driva strategiska frågor gällande forskarutbildning inom universitetet
- bevaka och aktivt delta i utvecklingen av forskarutbildning nationellt och internationellt
 - verka för övergripande principer för forskarutbildning inom universitetet
- initiera och stödja åtgärder som syftar till kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling

ring och kvalitetsutveckling av universitetets forskarutbildning

- bidra till erfarenhetsutbyte över fakultetsgränserna gällande forskarutbildning
- genomföra samråd inför inrättande och avveckling av forskarutbildningsämne.

Rådet ska samverka med såväl Utbildningsnämnden som Forskningsnämnden

Vicerektor **Max Petzold** är utsedd till ordförande.

Konstnärliga försenat

● **Den planerade inflyttningen** i Konstnärligas ombyggda delar, alltså gamla Artisten, skulle påbörjas sommaren 2025, och inflyttningen i de nybyggda delarna sommaren 2027. Nu har länsstyrelsen stoppat Konstnärligas nybyggnader och kräver att projektet ansöker om tillstånd för arbeten som sker under grundvattennivån. Det innebär att byggandet försenas och att fakulteten inte kan flytta enligt de planerade etapperna.

Länsstyrelsens beslut påverkar inte ombyggnaden av Konstnärliga. På grund av högre bullernivå från de försenade delarna kommer inflyttning dock inte att kunna ske under 2025. Utöver det kan även Västlänkens aviserade förseningar för arbetet på Olof Wijksgatan innebära en högre bullernivå.

Kvalitetsutskott för forskning

● **Rektor har fattat beslut** om att inrätta ett kvalitetsutskott för forskning, med placering under Forskningsnämnden. Kvalitetsutskottet ska: bereda processer och beslut rörande *Policy för kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling av forskning* till Forskningsnämnden. I detta arbete ingår att bidra till utveckling av formerna för en kommande RED-utvärdering. Utskottet ska också bereda arbete relaterat till kvalitet i forskning och samverkan i samband med UKÄ:s olika utvärderingar. På uppdrag av Forskningsnämnden ska utskottet också genomföra andra relevanta uppgifter relaterade till målsättningen att GU:s forskningskvalitet kontinuerligt utvecklas.

CITATET

»Man upplever inte att det är lika viktigt att gå i svaromål, om man inte tycker att man har något att vinna«

säger **Bengt Johansson**, professor i journalistik och masskommunikation i SVT Nyheter den 22 november. Inslaget handlar om att makthavare allt mer sällan ställer upp på intervju.

Carina Mallard chef för enhetsföreståndare

● I samband med att ställföreträdande universitetsdirektör Magnus Petersson avslutar sin anställning och funktionen upphör, beslöt rektor att prorektor Carina Mallard tar över chefskapet för föreståndarna för universitetets nationella enheter:

- Göteborgs centrum för hållbar utveckling, GMV
- Havsmiljöinstitutet, HMI
- Nationella sekretariatet för genusforskning
- Nationellt centrum för matematikutbildning, NCM
- Nordicom
- Segerstedtinstitutet, SI
- Svensk Nationell Datatjänst, SND
- Wallenberg centrum för molekylär och translationell medicin, WCMTM.

Trovärdig, analytisk

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

– Akademikerns roll är att vara en trovärdig person som utgår från olika perspektiv och bidrar med analys. Men var och en som tar del av media och annan information har också ett eget ansvar att kolla källor och tänka på hur man uttrycker sig.

Det säger statsvetaren Isabell Schierenbeck, expert på israelisk politik. Veckorna efter Hamas terrorattack den 7 oktober har varit de mest arbetsamma hon någonsin upplevt. →

→ **Isabell Schierenbeck** är professor vid institutionen för globala studier. Hennes expertområde är israelisk inrikespolitik och politik i Mellanöstern. Efter Hamas terrorattack den 7 oktober har hon deltagit i nyhetssändningar, radioinslag och blivit intervjuad i tidningar på ett sätt hon aldrig tidigare varit med om.

– När jag ska förklara vad konflikten mellan Israel och Palestina handlar om tvekar jag över hur långt tillbaka i tiden jag ska gå; ska jag börja med hur Mellanöstern delades upp av Storbritannien och Frankrike efter första världskriget? Eller med Israels bildande 1948 och det krig som bröt ut då? Eller ska jag gå tillbaka till slutet av 1880-talet då den judiska invandringen till osmanska riket började? Kanske bör jag istället börja i palestiniernas situation i Israel eller Palestina, i Gaza eller på Västbanken, där den israeliska ockupationen fortgår och bosättningarna utökas och de lokala självstyrena inte fungerar; varken islamistiska Hamas eller sekulära Fatah har befolkningens förtroende.

På Bokmässan i höstas valde Isabell Schierenbeck att prata om det senaste årets kraftiga protester mot premiärminister Benjamin Netanyahu. Hans regering är den mest högerextrema i Israels historia och många menar att den israeliska demokratin är hotad, bland annat eftersom regeringen vill inskränka Högsta domstolens makt.

– Att Netanyahu ändå tolererats beror bland annat på att han setts som en garant för Israels säkerhet; det förtroendet har förstärkt gått förlorat nu.

Många platser i Israel är betydelsefulla för både judar, kristna och muslimer. Ändå har konflikten inte så mycket med religion att göra, även om det inslaget blivit starkare på senare år. Istället handlar det om rätten till ett territorium, till ytan mindre än Småland, där judarna antingen uppfattas som koloniserare eller som en befolkning som hört till området sedan urminnes tid. Båda sidor har periodvis stöttat en tvåstatslösning, men båda sidor har också gång på gång raserat den utvägen.

Allt eftersom våldet fortsätter har människor på båda sidor börjat förlora hoppet, förklarar Isabell Schierenbeck.

– Och just nu befinner sig hela Israel i chock. Hamas brutala attack har fått det annars politiskt splittrade landet att enas, åtminstone tillfälligt. Men kritiken mot Benjamin Netanyahu är enorm: Hur kunde attacken genomföras? Var fanns underrättelsetjänsten och militären? Och anser regeringen att det är viktigare att förgöra Hamas än att få gisslan fri? Samtidigt bombas Gaza och civilbefolkningen tvingas på flykt inom Gaza. Också de palestinier som utgör drygt 20 procent av Is-

raels befolkning har det nu svårt och upplever en stark oro för framtiden.

Världens uppmärksamhet är riktad mot Gaza; det som händer på Västbanken skapar mindre intresse.

– Att israeliska bosättare angriper palestinier är inget nytt men sedan den 7 oktober har våldet stegrats. Läget är oerhört polariserat, både inom och utom Israel. Kan Israel som ockupationsmakt göra anspråk på att vara en demokrati? Och hur ska palestinerna få en rimlig framtid?

Tillsammans med professor Helena Lindholm deltog Isabell Schierenbeck den 26 oktober i en paneldebatt på Pustervik om händelserna i Israel. Intresset var stort, publiken bestod av åtminstone 300 personer, men trots det känsloladdade ämnet höll samtalet en sansad ton.

Och just att medverka i diskussioner, vara expert i nyhetsprogram eller göra en dragning för beslutsfattare har blivit en allt viktigare del av Isabell Schierenbecks arbete.

– Tredje uppgiften har blivit något jag verkligen mår om. I en inflammerad situation är det forskarens uppgift att vara den som analyserar situationen, för fram olika synpunkter och som manar till förståelse för olika perspektiv och sätt att uppfatta situationen.

Krig och konflikter påverkar starkt bilden av Mellanöstern. Men där pågår förstås även annat.

Bland de forskningsprojekt som Isabell Schierenbeck är engagerad i finns exempelvis *Geopolitikens gränser*, om nya samarbeten i Rödahavsregionen.

– Det är ett VR-projekt och min forskargrupp arbetar tillsammans med forskare i bland annat Etiopien, Förenade Arabemiraten och Turkiet. Det handlar om hur vi ska förstå det kraftigt ökade samarbetet mellan länder i Mellanöstern och länder på Afrikas horn när det gäller bland annat militärbaser, infrastrukturprojekt som till exempel hamnar, skolor och sjukhus, men också migrationsrelaterade frågor. Nya samarbeten håller på att utvecklas som ruckar på gamla lojaliteter eller bygger på tidigare historiska erfarenheter av utbyten mellan folk och länder i regionen.

Isabell Schierenbecks engagemang för krigsdrabbade områden hänger bland annat samman med hennes personliga bakgrund.

– Min far är född i Bremen 1939 och miste sin far i kriget. Den tyska sidan av min familj förlorade mycket på grund av kriget och eftersom de tillhör arbetarklassen har de varken haft tid eller råd att bearbeta sina erfarenheter. Men krig, skuld och svårigheter att formulera olika upplevelser, påverkar människor under lång tid, även kommande generationer som inte var med när tragedin inträffade.

Men engagemanget för Israel-Palestinafrågan hänger

också samman med en fascination för Mellanöstern som Isabell Schierenbeck haft ända sedan hon som 18-19-åring åkte hon runt i regionen, bland annat till Israel, Palestina, Egypten och Turkiet.

- Jag tycker om kulturen, maten och musiken och har genom åren lärt känna en massa människor, både israeler och palestinier. Vissa av de personer jag träffade som ung har jag fortfarande kontakt med och känner både barn och barnbarn.

När Isabell Schierenbeck så småningom började läsa statsvetenskap blev det därför naturligt att fokusera på just Mellanöstern och speciellt israelisk inrikespolitik.

- Men det är omöjligt att hålla sig uppdaterad och förstå samhället och politiken på djupet om man inte

regelbundet besöker området. Jag är därför glad över att under två år haft en gästprofessur på Ben Gurion-universitetet, vilket gett mig tillfälle att besöka Israel 3-4 gånger om året. Sedan september är jag istället gästprofessor vid Hebreiska universitetet i Jerusalem.

Efter den 7 oktober skrev Isabell Schierenbeck varje lördag till sina vänner och kollegor i Israel.

- Som ung gick jag en utbildning i psykoterapi som jag på senare tid insett att jag har nytta av även som forskare. Att lyssna aktivt, visa att man vill försöka förstå omständigheterna eller var personen befinner sig, är oerhört viktigt.

Den senaste tidens händelser i Israel har gjort Isabell Schierenbeck extremt pessimistisk.

- Men även den största förtvivlan måste innehålla hopp. Ibland kan just tröstlösheten i en situation ge en öppning, just för att alternativet är att bara ge upp, och det vore förfärligt.

ISABELL SCHIERENBECK

Jobbar som: Professor i statsvetenskap vid institutionen för globala studier, GU. Är också gästforskare vid Hebreiska universitetet i Jerusalem samt affilierad forskare vid Centrum för Mellanösternstudier (CMES) vid Lunds universitet.

Familj: Två barn, 24 och 14 år gamla (den äldre sonen bor och arbetar numera i Storbritannien), och en katt som heter Bibbi, INTE uppkallade efter Benjamin (Bibi) Netanyahu.

Bor: Hyreslägenhet i Linnéstaden.

Intressen: Umgås med vänner och familj, träning samt skönlitteratur. Bland favoritförfattarna finns Marguerite Duras, David Grossman och Bernhard Schlink.

Bilder som inte går att lita på

Går det att genomsöka den mängd fejkade bilder, filmer och annan missledande information som sköljer över oss varje dag?

– Det är inte omöjligt men kan vara krångligt.

Så säger Nicklas Håkansson och Orla Vigsö, medieforskare på JMG.

Propaganda och förfälskade nyheter har funnits sedan urminnes tider. Manipulerade bilder är heller inget nytt. Men det som gör dagens situation speciell är att det är så enkelt både att skapa fejkade bilder, filmer och annat material – och att sprida dem vidare. Inte minst i krig och konflikter, som mellan Ryssland och Ukraina och mellan Israel och Hamas, används propaganda, fusk och vilseledande information från båda håll för att skapa engagemang för den egna sidan.

Fusk kan ske på en mängd olika sätt, påpekar Orla Vigsö, professor i medie- och kommunikationsvetenskap.

– Nyligen dissecerade Aftonbladet tre foton som producerats med hjälp av AI-teknik. Vid ett första ögonkast ser bilderna äkta ut men börjar man studera dem noga upptäcker man snart fler och fler orimligheter. Bland exemplen finns

en bild på påven med ett krucifix som hänger i en halv kedja och glasögon som verkar vara en del av ögat. Typiskt för AI-genererade bilder är annars utsmetade ansikten, suddiga texter och händer som ser konstiga ut.

Men även äkta foton kan ljuga.

– Ett foto, som påstods föreställa en ukrainsk kvinna som erövrat en rysk stridsvagn, visade sig vara tagen i Tyskland. Bilden var alltså inte manipulerad men föreställde något annat än det som påstods.

För att veta vad som går att lita på krävs någon form av korrektiv, alltså en oberoende instans som kan bekräfta eller avfärda den information som sprids. I krig är detta ofta svårt att få tag på.

– **Krigets Gaza är** exempelvis ett område där det saknas journalister eller oberoende röster som kan nyansera den information som når oss i Sverige, förklarar Nicklas Håkansson, docent i medie- och kommunikationsvetenskap. Bilder och videonuttar sprids med väldig fart och även om de går att kontrollera är det få som tar sig den tiden. Den som skickar vidare ett fejkat foto eller videoklipp kan göra det för att sprida falska rykten men många handlar också i god tro.

Förr var det parterna i en konflikt som

spred propaganda och försökte svartmåla sin fiende. Idag kan en tredje part sprida bilder och videor om en konflikt för sina egna syften. Ett land som gjort spridandet av manipulerad information till en särskild konst är Ryssland.

– **För Ryssland handlar** det inte om att övertyga världen om att de har rätt, förklarar Orla Vigsö. De kan sprida rykten om hur bra det går för Ukraina lika gärna som om framgångarna för den egna armén. Det viktiga är skapa förvirring och en känsla av att ingenting går att lita på. Under Donald Trumps valkampanj spred Ryssland exempelvis felaktigheter om både demokrater och republikaner. Kan man få länderna i västvärlden att bråka sinsemellan är det bra, vad bråket handlar om är oväsentligt.

”Doubt is our product” påstår en chef vid ett amerikanskt tobaksbolag ha sagt, berättar Nicklas Håkansson.

– Hans mål var inte att motbevisa de forskare som menade att tobak är farligt för hälsan, utan istället att skapa allmänt tvivel på forskning. Ryssland arbetar på samma sätt; det gäller att få människor att misstro det mesta de ser och hör och att uppfatta alla politiker, journalister och andra personer i offentligheten som lika goda kalsupare. Det är skälet till det

Illustration: Lars Lanhed.
Delarna i illustrationen är skapade i AI-verktyget Midjourney.

stora ointresset för politik bland ryssar: eftersom alla bara ljuger är det meningslöst att bry sig.

I början av kriget spred den ukrainska politikern Lesia Vasylenko en film som visade ryska flygplan som bombar Paris. Hon var tydlig med att filmen var manipulerad men den gav förstås en tankeställare när det gäller vad som går att lita på, påpekar Orla Vigsö.

- Särskilt vid händelser som upprör

känslor, som krig självklart gör, är det svårt att ta ett steg tillbaka och fundera över vad som är trovärdigt. Den fruktansvärda bild man sett kanske inte är sann, men den hade nog kunnat vara det ...

Samtidigt är manipulation av främst bilder så vanligt idag att det ofta finns en förväntan att exempelvis en porträttbild ska snyggas till i Photoshop.

- Med hjälp av AI-teknik höll Jimmie Åkesson nyligen ett tal på arabiska, förklarar Orla Vigsö. Han kunde på så sätt tala inför människor på ett främmande språk utan att använda tolk. Den typen av manipulation kommer nog att öka i framtiden. Så länge man är ärlig med vad man gör kan det kanske ses som ett legitimt sätt att föra fram sitt budskap. Men självklart innebär AI-tekniken också stora möjligheter att medvetet lura människor.

Krigets första offer är sanningen. Men vad är sanning?

- Det man själv bevittnat måste vara sant, kan man tycka, menar Nicklas Håkansson. Men inte heller det är säkert. Kanske har man sett en raket spränga ett sjukhus. Men varifrån kom raketen, vem avfyrade den? Hur vi tolkar en händelse beror bland annat på vilka förutfattade meningar vi har. Det är lättare att tro på sådant man vill ska vara sant än sådant som inte stämmer med ens världsbild.

Fler kameror borde ge ytterligare perspektiv och därmed mer sanning. Men fler bilder ger också möjlighet till mer manipulation.

- Källkritik är något som vi i Sverige är särskilt duktiga på; ordet har inte ens någon riktigt bra engelsk översättning, påpekar Nicklas Håkansson. Det är förstås svårt att kolla upp saker när man

»Förenklat kanske man kan säga att om du behövt betala för de nyheter du tar del av, då är de nog ganska tillförlitliga«

ORLA VIGSÖ

»Det man själv bevittnat måste vara sant, kan man tycka. Men inte heller det är säkert.«

NICKLAS HÅKANSSON

befinner sig mitt i ett flöde av bilder och videoklipp. Men man kan försöka ta ett steg tillbaka och ställa de grundläggande frågorna: Vad är syftet med informationen? Vem är avsändaren? Hur har materialet framställts?

Man bör även försöka göra en sannolikhetsbedömning, menar Orla Vigsö.

- Precis som man bör vara skeptisk till alltför glättiga nyheter bör man också vara misstänksam mot rapporter om väldigt grova övergrepp. Under den irakiska invasionen av Kuwait 1990 påstods exempelvis irakiska soldater ha slitit spädbarn ur sina kuvöser. Det visade sig senare vara propaganda för att få den amerikanska allmänheten att stödja en invasion av Irak.

Public service och traditionella medier bygger sitt varumärke på att de är äkta och trovärdiga.

- Förenklat kanske man kan säga att om du behövt betala för de nyheter du tar del av, då är de nog ganska tillförlitliga, säger Orla Vigsö. De traditionella medierna har både lagar och pressetiska regler att förhålla sig till, även om det förstås inte är någon garanti för att felaktigheter inte slinker igenom ändå.

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

Demokrati kräver ansvarstagande

Är den svenska demokratin hotad? Beror det i så fall på den oroliga situationen i världen? Eller på gängkriminalitet och ökad radikalisering i vårt eget land?

– Samhället måste självklart agera mot olika sorters hot. Men försvaret av demokratin får inte ske på ett sätt som inskränker just de värden vi vill värna, menar Eva-Maria Svensson, professor i rättsvetenskap.

I mitten av november beslöt Chalmers rektor, Martin Nilsson Jacobi, att förbjuda politiska demonstrationer på högskolans område. Förbudet togs emellertid ganska snart bort. Eva-Maria Svensson menar dock att agerandet är ett exempel på en förskjutning i Sverige mot ett allt mer räddhågset samhälle vilket i förlängningen riskerar att leda till mindre demokrati och mer repression.

Svensk yttrandefrihet är unik, inte bara för att vi har världens äldsta tryckfrihetsförordning, utan också för att vi har ett helt system med lagar och regler som stöttar rätten att uttrycka sin åsikt, förklarar Eva-Maria Svensson.

– **Vi har en lagstiftning** som säkrar människors tillgång till offentligt material, meddelarskydd för den som vill lämna information för publicering, mediestöd för att försäkra att flera olika röster kommer till tals samt pressetiska regler, som visserligen inte är lag, men som de etablerade medierna måste följa för att inte förlora i trovärdighet.

Men i och med att i princip vem som helst idag kan starta en webbsida, Youtubekanal eller ett Instagramkonto sprids information och åsikter på ett sätt som var otänkbart för bara några decennier sedan. Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen är helt enkelt inte anpassade för den här typen av snabbt spridande av åsikter till stora grupper, menar Eva-Maria Svensson.

»När exempelvis hot och hat riktas mot individer eller grupper kan det leda till att dessa tystas.«

EVA-MARIA SVENSSON

– **Det är förstas** fantastiskt att människor fått större möjlighet att föra fram sina åsikter. Men tyvärr sprids också mycket otrevligt och ogenomtänkt material på sociala medier. När exempelvis hot och hat riktas mot individer eller grupper kan det leda till att dessa tystas. Det som är yttrandefrihet för den ene kan alltså hindra den andre från att uttala sig. Om hoten eller hatet riktas mot någon på grund av etnisk tillhörighet eller sexuell läggning kan det vara hets mot folkgrupp, vilket inte är fallet om det är kvinnor som utsätts. Kön är nämligen inte ett kriterium som omfattas av brottet hets mot folkgrupp. Vad som ska skyddas av yttrandefriheten och vad som inte ska skyddas är inte helt enkelt att avgöra. Men en ofta

förbisedd aspekt är att med yttrandefrihet också följer ett ansvar för att debatten blir saklig och inte skadar andra.

Enligt Varieties of Democracy (V-Dem) har den deliberativa komponenten i svensk demokrati gått ner på senare år.

– **Med deliberativ** menas att demokratin främjar ett öppet politiskt samtal, som inte styrs av känslor eller specialintressen, utan är inriktat på det allmännas bästa. Idag handlar politik istället allt oftare om att sprida skräck och utse syndabockar. Stegvis genomförs åtgärder som inskränker frihet och öppenhet, med argumentet att vi måste skyddas från olika hot.

I somras skickade regeringen ut ett förslag på ny lag om mediestöd. Lagen omfattar allmänt redaktionsstöd, utökat redaktionsstöd, distributionsstöd samt övergångsstöd. Det nya mediestödet är teknikneutralt och omfattar text, ljud, bild och rörlig bild, berättar Eva-Maria Svensson.

– Många är positiva till förslaget. Men kritiska röster menar att lokal nyhetsbevakning gynnas på bekostnad av andratidningar och nationella, smalare tidningar, som exempelvis ETC, Dagen och Feministiskt perspektiv.

Men det som framför allt ifrågasatts är det nya demokrativillkor som innebär att stöd inte lämnas till medier som inte lever upp till goda samhällsvärderingar. Men det är inte en myndighets sak att bedöma, menar bland annat Journalistförbundet.

Förslaget presenterades den 20 juni och remisstiden gick ut den 1 september.

– Remissförfarande är en grundläggande byggsten i vår demokrati med

– Samhället måste agera på ett ansvarsfullt sätt mot hot, menar Eva-Maria Svensson.

syftet att skapa väl genomtänkta och förankrade beslut. En väldigt kort tid omtintgör syftet med remissen. Några exempel på ännu kortare remisstider, där också Lagrådet riktat skarp kritik, är *Sekretess vid Försäkringskassans handläggning av ärenden om högkostnadsskydd för elanvändare och slopad kontrolluppgiftsskyldighet*, där remisstiden var en vecka och *Sekretess i fråga om elektriska anläggningars identitet vid Försäkringskassans handläggning av ärenden om elstöd till elanvändare* med en remisstid på en halv dag! Så extremt kort tid gör det omöjligt att komma in med synpunkter.

Dessa två exempel handlade om att skydda integriteten vid utbetalande av elstöd. Argumentet att offentlighet vid elstöd skulle vara integritetskränkande, är märkligt om det jämförs med acceptansen av kroppsvisitation och avlyssning, menar Eva-Maria Svensson.

– Enligt både regeringsformen och Europakonventionen har var och en ett grundläggande skydd mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande. Just nu finns dock ett förslag ute på remiss

om tillfälliga visitationszoner efter dansk modell. Enligt förslaget ska lagen vara beslutad redan i mars nästa år. Man kan jämföra med Storbritannien där ett förslag på visitationszoner 2010 underkändes av Europadomstolen.

Också förslaget om utökad plikt för myndigheter att anmäla personer som vistas utan tillstånd i landet har fått kritik för att vara integritetskränkande.

– Den anmälningsplikt som finns idag är till för att skydda barn som far illa. Det här förslaget handlar inte om att skydda människor utan istället om att utesluta dem från samhället.

Också forskningens frihet är hotad. Det handlar om plötsligt indragna forskningsanslag, som nyligen skett när det gäller utvecklingsforskning, och om politiska strömningar som mobiliserar mot viss forskning, exempelvis inom genusområdet.

Forskningens frihet är dock skyddad enligt lag. Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF), Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) samt

Sveriges förenade studentkårer (SFS) vill stärka det skyddet genom en komplettering av regeringsformen med en allmän princip om skydd och värnande av den akademiska friheten samt skydd av lärosätenas frihet och autonomi.

Också studieförbunden har fått minskad budget, påpekar Eva-Maria Svensson.

– Folkbildning är en betydelsefull del av en demokrati och något som hela vår välfärdsstat är uppbyggd på. Inte minst viktigt vore att öka människors medvetenhet om att fri- och rättigheter inte handlar om att få säga eller göra vad som helst; tvärtom måste man kunna ta ansvar för sina yttranden. Vi känner väl till allemansrätten men vi skulle kanske också behöva lära ut lite allemansvett.

Fakta: V-Dems demokrati rapport 2023: V-dem_democracy-report2023_lowres.pdf.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

En buss kommer lastad med gymnasieelever

Att studera på universitetet är inte ett självklart alternativ för alla. Den 10 oktober kom tre klasser med gymnasieelever från Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan för att lära sig mer om vad universitetsstudier kan innebära.

INSTITUTIONERNA tar ju ofta emot studiebesök på egen hand. Att besöket den här gången samordnades via Utbildningsenheten berodde på att Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan ville besöka tre olika institutioner under samma eftermiddag.

- Det som var annorlunda jämfört med "vanliga" studiebesök var att besöket också skulle innehålla en föreläsning eller ett lärandemoment som skulle vara inspirerande och kompetensutvecklande för både eleverna och deras lärare, förklarar Sofia Vilelind, samordnare vid Sektionen för student- och utbildningsstöd.

ELEVERNA GÅR I årskurs 3 på tre olika program: ekonomi-, estetiska och samhällsprogrammet. De hade fått önska vilka ämnen de ville höra mer om och utifrån detta tillfrågades lärare från HDK-Valand, institutionen för globala studier och företagsekonomiska institutionen som var och en skulle hålla en miniföreläsning eller lektion.

- Besöken såg lite olika ut. Alla innehöll en föreläsning eller lektion i ett specifikt ämne, men det ingick också att träffa universitetsstudenter eller studentambassadörer, besöka campus och få en rundvandring. Några erbjöd möjlighet att träffa andra medarbetare på universitetet, exempelvis studievägledare, berättar Sofia Vilelind.

GU JOURNALEN hängde med på besöket till Handelshögskolan som började med en miniföreläsning av Christina Waldensjö, universitetsadjunkt i marknadsföring.

- Jag hoppas väcka deras nyfikenhet och intresse för vidare universitetsstudier, givetvis gärna inom vårt fält: företagsekonomi och särskilt marknadsföring. På det personliga planet tycker jag det är roligt att få kontakt med ungdomar

Christina Waldensjö undervisar gymnasieungdomar.

och få höra lite om deras syn på vad vi sysslar med och lär ut.

Vad tänker en expert på marknadsföring om studiebesök från gymnasiet?

- Jag anser att dessa projekt är viktiga och fyller en funktion som kanske är svår att sätta fingret på. Att göra avståndet mellan gymnasiet och högre studier så litet som möjligt är inte bara väsentligt för eleverna utan också för oss som arbetar inom akademien. Det är en möjlighet för universitetet att få visa sin verksamhet på gräsrotsnivå.

Nästa punkt var en presentation av två studentambassadörer på Handelshögskolan. Alexander Karvonen från juristprogrammet och Emelie Albertsson från masterprogrammet *Innovation and industrial management* berättade om de utbildningsprogram och ämnen som finns att läsa vid Handelshögskolan, om möjligheterna att studera en termin utomlands och livet som student. De lyfte även fram möjligheterna till engagemang i de olika föreningarna inom kåren och kårens aktiviteter. Presentationen avrundades med en frågestund.

SEDAN VAR DET dags för en rundtur i Handelshögskolans lokaler för att bland annat se matsalen Handelsrätten, grupparbetsplatserna i korridorerna, biblioteket fullt med pluggande studenter och till sist avslut i kårens nya lokaler på entréplan med ytterligare en frågestund. Sedan samlades eleverna utanför Malmstensalen innan det var dags att ta

bussen hem till Trollhättan.

För lärarna på gymnasieskolan var de viktigaste målen med besöket att motivera till högre studier, inspirera genom att få en bild av vilka alternativ som finns, sänka tröskeln för högre studier och bidra till bättre förståelse för utbildningssystemet.

KATHRYN BOYER, lärare på Folkuniversitetets gymnasium, var mycket nöjd.

- Institutionerna förstod vilken typ av information vi letade efter och hade förberett ett mycket bra program för våra elever. Nästa år kommer vi nog planera så att eleverna får se ännu mer av universitetsbyggnaderna för att få en bättre känsla för universitetet.

Text och foto: **Malin Tengblad**

Fakta: Den 10 oktober fick GU besök av tre klasser från Folkuniversitetets gymnasieskola i Trollhättan, årskurs 3. Klasserna kom från tre olika program och besökte institutionen för globala studier, företags-ekonomiska institutionen samt HDK-Valand. Medarbetare från Sektionen för student- och utbildningsstöd hade samordnat programmet. Gymnasieeleverna fick också svara på en enkät om besöket. Bland annat framhöll de vikten av att få ta del av en dag på universitetet, att få prata med studenter, få se hur skolan ser ut och få veta vilka kurser som finns och vad man senare kan få jobba med.

#matarv

I Mölndals stadsmuseums öppna magasin visas ett kök, som verkar hämtat från 1960-talet.

Där finns skåp med skjutdörrar, ett litet kylskåp med frysack och på bordet Marabous färgglada Twistburk. Här har GU Journalen stämt möte med tre personer som är engagerade i nätverket #matarv: Jenny Högström Berntson, Maria Persson och Christine Caux Gustafsson. Mat som kulturarv står på samtalets meny.

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg Kollage: Anders Eurén

Nätverket #matarv startade med en kickoff på Institutet för språk och folkminnen våren 2019, berättar koordinatör Jenny Högström Berntson.

- Vi var ett antal forskare och musei-anställda som hade samlats för att identifiera gemensamma intressen och fastnade för ämnet mat som kulturarv. Detta kom att utvecklas till nätverket #matarv, som är en del av Kulturarvsakademin, en samverkansplattform mellan Göteborgs universitet och ett antal kultur- och minnesinstitutioner i regionen.

Samverkan har fått flera konkreta resultat. Ett sådant var Mölndals stads-

museums utställning *Mat - i nöd och lust* som startade i februari 2020, berättar Christine Caux Gustafsson, antikvarie på museet och med i #matarv sedan starten.

- Vi fick genast väldigt många besökare men efter bara en månad måste vi begränsa antalet på grund av pandemin. Istället spelade vi in ett antal visningar som fortfarande går att se på vår webbplats. När vi sedan öppnade helt igen bestämde vi att förlänga utställningen till november 2021.

Den som missat utställningen kan istället besöka Mölndals stadsmuseums öppna magasin. Där finns ett antal teman

Christine Caux Gustafsson, Jenny Högström Berntson och Maria Persson i ett 1960-talsinspirerat kök på Mölndals stadsmuseum.

med inredningar som visar 1900-tals-historia, bland annat ur ett matperspektiv.

- Föremålen är tänkta att skapa igenkänning, berättar Christine Caux Gustafsson. Exempelvis kommer nog många ihåg de röda burköppnare som förr ofta satt fast på en vägg i köket. Men här finns också mycket att fundera över. På 1950-talet var exempelvis Sverige först i världen med standardiserade kök, som byggde på forskning om hur en husmor rör sig mellan spis, diskbänk och skåp. Bland annat fastställdes hur stor yta ett kök borde ha samt höjder på bänkar och skåp. Själv tycker jag att arbetsbänkarna är lite låga för oss nutida svenskar.

Nätverket har också resulterat i två antologier. Den första, *Matarv: Berättelser om mat som kulturarv*, kom 2021, berättar arkeolog Maria Persson.

- Boken har olika teman där alla medverkande själva bestämt sitt perspektiv. Jag skrev om "krismat" förr och nu och om hur vi i oroliga tider ändrar vårt konsumentbeteende, exempelvis genom att hamstra. Det blev ju aktuellt under pandemin; plötsligt gapade hyllorna tomma i butikerna! Framför allt bunkrades konserver och torrvaror, men exakt vad som borde finnas i skafferiet var nog inte alltid så väl genomtänkt.

I samband med boken släpptes också *Matarvspodden* med Jenny Högström

»Idag slänger vi ju enormt mycket som är fullgott att äta.«

JENNY HÖGSTRÖM BERTN SON

Berntson som producent.

- Podden har blivit en väldig succé med lyssnare från hela Sverige, men faktiskt främst från Stockholmsområdet; de verkar uppskatta vårt lite mer västsvenska perspektiv, även om vi tar upp företeelser från hela landet. Våra lyssnare är ofta kvinnor i medelåldern men några avsnitt har även lockat yngre personer, bland annat när vi tog upp det heta internetfenomenet mukbang. Det betyder ungefär "ätsändning" och är i korta drag när en person livestreamar sin måltid och delar den digitalt med sina följare. I sammanhanget är det populärt med ASMR-ätande (autonomous sensory meridian response) där det gäller att smaska rejält - något som framkallar en sorts njutningskänsla hos följarna.

Vårt förhållande till mat kan vara komplicerat, påpekar Jenny Högström Berntson.

- Det första poddavsnittet handlade om skolmat. Förr skulle barnen äta upp,

det ingick i uppfostran. Idag slänger vi ju enormt mycket som är fullgott att äta; vi har alltså en hel del att lära av förra generationers respekt för måltiden.

Den senaste boken, *Matarvets trådar*, tar bland annat upp mat som guldkant på tillvaron, berättar Christine Caux Gustafsson.

- Från februari 2022 till april 2023 visade Mölndals museum utställningen *Livet är en fest*, som förstås bland annat handlade om mat. Utställningen inspirerade mig att skriva ett kapitel om snittar och smörgåstårter, som är ett sätt att med enkla medel skapa något festligt. Tårtan kan bestå av ganska underliga kombinationer, som tonfisk, leverpastej, skinka och räkor. På så sätt påminner den om en annan sorts festmat: smörgåsbordet. Fördelen med smörgåstårter är att den går att servera kall, vilket förstås är praktiskt när gästerna är många, som vid dop eller födelsedagar.

Också läskedryck är ett viktigt inslag på kalas.

- Jag minns själv den härliga känslan när jag som liten fick välja några av de 33-centiliterflaskor som skulle stoppas i drickabacken inför ett kalas. Backarna började fasas ut i början av 2010-talet, till förmån för de betydligt större PET-flaskorna.

Tårter är ytterligare ett närmast obligatoriskt kalasinslag, och då gärna en

prinsesstårta, påpekar Christine Caux Gustafsson.

- Namnet kommer från *Prinsessornas kokbok* från 1929. Författaren Jenny Åkerström-Söderström hade bland annat prinsessorna Margaretha, Märtha och Astrid som elever i sin hushållsskola och prinsesstårten var deras favorit.

Maria Perssons bidrag handlar om fredagsmys, något som sannolikt började bli vanligt redan i slutet av 1960-talet, då femdagars skolvecka infördes. Men själva ordet "fredagsmys" slog igenom först efter millennieskiftet.

- **Att äta tillsammans** under trivsamma former har människor förstås alltid gjort men det finns exempel som är mer ritualiserade och bundna till vissa dagar. Självt minns jag söndagsmiddagen som var ett trevligt men också lite uppstramat tillfälle att umgås med familjen; man skulle sitta ordentligt, hålla bestick- en rätt och inte prata i mun på varandra. Fredagsmyset är nästan motsatsen till söndagsmiddagen; familjen sitter i tv-soffan, ofta i myskläder, maten kanske äts med händerna, och uppförandet är det mindre noga med.

Till skillnad från söndagsmiddagen ska fredagsmyset inte vara för komplicerat. Det är enkelt tillagad mat som gäller, eller så köper man en pizza på vägen hem.

Tacos är fredagsmysrätten framför alla.

- Ett skäl kan vara att tacos både handlar om gemenskap och om att få välja själv. Man steker köttfärs, eller idag ofta ett vegetariskt alternativ, och har en mängd olika grönsaker, såser, bröd och chips som var och en väljer efter eget tycke. Tacos går inte att äta fint utan det blir lite kladdigt, vilket bidrar till den avslappade stämningen.

Fredagsmys är i huvudsak en angelägenhet för familjen och kanske allra främst för barnen, förklarar Maria Persson.

- Som så många andra festligheter har alltså även fredagsmyset en baksida; den som saknar familj kan förstås känna sig utesluten när alla andra verkar ha trevligt. Mat fungerar som andra kulturarv, och kan bidra såväl till en känsla av samhörighet som till utanförskap.

Jenny Högström Berntson skriver om hur traditionen med sikfiske hålls igång vid Kukkolaforseen i Torne älv.

- Fisket sker med håvar som består av ett sex meter långt skaft med ett finmaskigt nät i ena änden. Sedan åtminstone 1500-talet har man fiskat från så kallade pator, handbyggda träbryggor som läggs ut i vattnet och återanvänds varje fiske-

period. Fisket bygger på att siken vandrar uppför forsen och vilar på vissa platser där man alltså kan håva in den. Eftersom fiske med håv varken ger bifångst eller förstör några bottenar är det ett skonsamt sätt att fiska.

Det är också en del av den matkultur som förs vidare till nya generationer. Men fisket lockar också turister, som bland annat får lära sig sikhalsstring.

- Kukkolaforsens Turist & Konferens har en restaurang som ligger alldeles vid forsen i anslutning till Kukkola kulturby som omfattar gamla byggnader som en halstringsbod, två vattendrivna kvarnar, ett sågverk, en gammal mjölnarbostad och ett fiskemuseum. Restaurangen bjuder på mat influerad av både svensk, finsk och samisk kultur, bland annat den klassiska fiskrätten dopp-i-kopp.

Att arbeta med just mat som kulturarv är ovanligt tacksamt, menar Jenny Högström Berntson.

- Vi har ju alla ett förhållande till mat, vilket gör ämnet lätt att relatera till. Historia, arkeologi och etnologi, men även miljö, ekologi, hälsa och ekonomi - mat kan handla om nästan vad som helst.

Fakta: Jenny Högström Berntson är koordinator för Kulturarvsakademien samt producent för två av dess podcaster: *Inside the Box* och *Matarvspodden*.

Maria Persson är samtidsarkeolog och programkoordinator för Kulturarvsprogrammet.

Christine Caux Gustafsson är antikvarie på Mölndals stadsmuseum.

Nätverket #matarv startade 2019 inom ramen för Kulturarvsakademien vid Centrum för kritiska kulturarvsstudier, GU. Vid Kulturarvsakademien samverkar Göteborgs universitet och olika kultur- och minnesinstitutioner i Västra Götalandsregionen, bland annat Mölndals stadsmuseum, Medicinhistoriska museet, Förvaltningen för kulturutveckling och Institutet för språk och folkminnen.

Nätverket har gett ut två antologier: *Matarv: Berättelser om mat som kulturarv* (2021) samt *Matarvets trådar: Från antik fisksås till svenskt fredagsmys* (2023). #matarv har också en podd: *Matarvspodden*.

I vår startar onlinekursen *Mat och kulturarv* vid institutionen för historiska studier.

Den 18 december anordnar #matarv en workshop för alla som är intresserade av forskning om mat som kulturarv.

Se också: <https://www.gu.se/kritiska-kulturarvsstudier/forskning/matarv>.

Foto: Jenny Högström Berntson

I Kukkola kan turister prova att fiska sik med långskaftad håv.

Får det vara en Pommac?

Martin Berntson menar att läskedryck och religionsvetenskap hänger samman, åtminstone när det gäller frågor kring nykterhet.

”Där solen glöder året runt, där mognar den frukt som ger Pommac dess ädla vinsmak och champagnelika friskhet.” Åtminstone om man får tro en annons inför i Arbetet den 31 maj 1924.

Hur Pommac kom att bli en festlig ersättning för alkoholhaltiga drycker är något religionsvetaren Martin Berntson studerat.

För Pommac och religion hör kanske ihop.

Det var intresset för Göteborgsutställningen 1923 som fick Martin Berntson, professor i religionsvetenskap, att bli nyfiken på Pommac.

- Under Göteborgsutställningen genomförde nämligen Pommac världens bästa reklamkampanj: Ett väldigt torn, som kunde föra tankarna till en minaret,

en pagod eller något annat orientaliskt, hade rests på utställningsområdet. Ovanför ingången stod: ”Alla gå här in - men ingen ut - utan att ha smakat naturens skönaste dryck, som heter Pommac.” En halv miljon människor lär ha betalat 25 öre för att smaka drycken, serverad i champagneglas, och bevista en utställning om hur drycken tillverkades.

Utställningen var en stor succé även om en del sura kommentarer också förekom. Signaturen CTH i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning menade exempelvis att drycken var ”ett av den empiriska vetenskapens mest nedslående resultat”.

Pommacs förhistoria börjar redan 1770, berättar Martin Berntson.

- Det var då Torbern Bergman, professor i Uppsala, blev först i världen med att framställa kolsyrat vatten på konstgjord väg. En av hans lärjungar började några år senare tillverka mineralvatten i Falun. Under 1800-talet blev sockerdricka, som

»Det var då Torbern Bergman, professor i Uppsala, blev först i världen med att framställa kolsyrat vatten på konstgjord väg.«

MARTIN BERNTSON

såldes på apotek, populärt och vid början av 1900-talet introducerades en mängd olika lemonader, som Citron-Brus, Pomril och Citronil. Champis och julmust, det senare först lanserat som Roberts Julöl, började tillverkas 1910 av firman AB Roberts i Örebro.

Pommacs tillkomst verkar ha varit Kallebäckens Vattenfabriker på Södra Vägen 60, där idag Världskulturmuseet ligger, och året var 1919.

Och tillkomsthistorien är ytterligare ett skäl till Martin Berntsons Pommac-intresse.

- Det är nämligen lite oklart om det var laboratoriechef Albert Nummelin eller fabrikschef Axel Svensson som var upphovsman; den senare är hur som helst en avlägsen släkting. Det var dock inte Anders Lindahl, som brukar tillskrivas upphovet. Han var emellertid grundare av företaget Fructus AB och också den som hittade på namnet, en kombination av det franska ordet för äpple (pomme) samt "-ac", som för tankarna till cognac.

En intressant omständighet för en religionsvetare är att Harry Roberts, som stod bakom uppkomsten av Champis, var metodist, medan Anders Lindahl var baptist, förklarar Martin Berntson.

- Så vad har läskedryck med religion att göra? Jo, det hänger samman med folkrörelserna runt sekelskiftet 1900; både arbetarrörelsen, frikyrkorna och nykterhetsrörelsen ville få folk att sluta supa. I början var det brännvinet man ville få bort, men så småningom vände man sig mot alkohol överhuvudtaget. Till detta kom statsmakernas stränga syn på berusning som bland annat innebar införandet av motbok 1917. Det gällde alltså att hitta något annat att skåla i. Som det står i en annons i Arbetaren 1923: "Om du vill ordna't ordentligt i Midsommar så bjud Henne på Pommac - då har du Hennes gillande."

Anders Lindahl hade tidigare haft stora affärsframgångar med det kosmetiska preparatet Lazarol, uppkallat efter Lasarus, den man som Jesus, enligt Johannevangeliet, uppväcker från de döda. Fullt så kraftfullt var kanske inte detta medel, men Lindahl blev i alla fall känd som "Lazarol-kungen".

När han tog sig an marknadsföringen av Pommac lyfte han bland annat fram dess nyttighet, berättar Martin Berntson.

- Pommac påstods vara framställt av cirka 25 frukter, odlade i den soliga södern. Men det faktum att en alkoholfri dryck kunde ha en så fin vinbouquet framhölls som läskens mest förbluffande egenskap.

Pommac beskrevs också som en lyckad kombination av tydligt kroppsarbete och nordiskt intellekt.

- I reklamen bärs dignande fruktkor- gar av mörkhyade, vackra Pommacflickor medan lika mörkhyade hamnararbetare, under glada tillrop, stuvor fruktlådor för vidare transport. I Fructus laboratorier framställs sedan den härliga drycken av män i vita labbrockar.

Reklamannons från 1960-talet.

"Utan Pommac blir inte julen vad den ska vara" påstod reklamen. Idag har julmust tagit över som den särskilda, alkoholfria juldrycken, medan Pommac snarare associeras med nyår.

Men med förändrade tider kommer nya drycker. Efter kriget vällde amerikansk kultur in i Sverige och de inhemska varianterna fick konkurrens av Coca Cola, Fanta och Pepsi.

Hur läskedrycker lanserats under olika perioder, säger något om den tiden, menar Martin Berntson.

- I början av 1900-talet präglades reklamen av ett kolonialt arv och en exotism som idag ter sig ganska märklig. På 1930-talet framhövdes dryckens hälsoeffekter och på 1950-talet skulle dryckerna gärna associeras med kändi-

sar: ett exempel är Zingo, som är bildat av smeknamnet Ingo, alltså tungviktsboxaren Ingemar Johansson.

1980-talet var en mer innovativ period.

- Vira Blåtira, Halla Ballou, Rosa Pantern och Fantomenläsk är exempel på läskedrycker med väldigt speciella färger och smaker. Idag dricker många energidrycker. Jag är inte säker på att det är så mycket bättre.

Text: Eva Lundgren

Foto: Johan Wingborg

Fakta: Läs mer om Pommac i Matarvets trådar: Från antik fisksås till svenskt fredagsmys, utgiven på Carlssons förlag. Redaktörer är Jenny Högström Berntson och Pernilla Schredin.

3000

deltagare från 194 länder deltog i Unescos generalkonferens i Paris den 7–22 november. Jonas Ohlsson, föreståndare för Nordicom, var med som expert inom den kommission som rör arbetet med kommunikation och information.

Foto: SUSANNE LILJENSTRÖM

Strömstad firar ljuset

● **Strömstads ljusfestival** firades den 10 november, bland annat med hjälp av Tjärnölaboratoriets forskningsfartyg Nereus. Besökare bjöds att komma ombord för att inspektera styrhytten, titta på olika provtagningsinstrument och inte minst, ta del av sjögurkor och annat spännande från havet som Martin Larsvik visade upp på däck. Dessutom sjösatte stationens ROV-pilot,

Joel White, en ROV (fjärrstyrd undervattensfarkost) och körde med stor precision runt i hamnbassängen. Farkostens strålkastare lyste upp en och annan sjöstjärna på botten och samlade under kvällens lopp upp en anseelig mängd ölburkar med sin gripklo. På bilden ser man farkosten under vattnet och kabeln som förbinder den med fartyget.

Ågrenska öppnar 1 april

● **Renoveringen av Ågrenska** villan har visat sig mer omfattande än vad som först meddelats. Nytt datum för öppnande är 1 april 2024, istället för januari. Ågrenska villan, som ligger i Lorensbergs villastad i centrala Göteborg, är en uppskattad mötesplats för universitetets

anställda och deras gäster. Sedan i somras har villan renoverats och därmed varit stängd för bokningar. Arbetet innefattar renovering av putsfasad, tak, fönster, smide, ytterdörrar, ventilation, plåt, burspråk, balkonger och skorstenar.

Utbildningsministern besökte universitetet

Foto: JOHAN WINDBORG

● **Den 8 november** besökte utbildningsminister Mats Persson Göteborgs universitet, för att få veta mer om vilka frågor GU anser som viktiga.

– Det var ett givande samtal där vi från Göteborgs universitet bland annat diskuterade karriärvägar, forskningsfinansiering och vikten av att basanslagen ökar i relation till de externfinansierade bidragen. Långsiktighet är grunden för all excellens, både när det gäller forskning och utbildning, förklarar Carina Mallard.

Också Per Cramér, dekan vid Handelshögskolan, Fredrik Bäckhed, professor i molekylärmedicin, samt Klara Johansson, ordförande för Handelshögskolans i Göteborg Studentkår, var med under besöket.

Det var också Henrik

Ekengren Oscarsson, professor i statsvetenskap och ledare för Valforskningsprogrammet.

– Jag påpekade det problematiska med att all forskningsinfrastruktur hamnar i samma pott, vare sig det handlar om väldiga satsningar inom partikelfysik eller en samhällsvetenskaplig enkätstudie. De mindre investeringarna borde ha en egen pengapåse, menar jag.

Utbildningsministern träffade också Christer Mattsson, föreståndare för Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet. I samband med det mötet berättade Mats Persson att regeringen vill höja institutets anslag med en miljon i år och tre miljoner under 2024 för att intensifiera skolornas arbete mot antisemitism.

Ny Studentportal

● **Den 8 november** lanserades en helt ny studentportal. Den är byggd i samma system som gu.se och ser ut och fungerar på samma sätt. Man loggar in i Studentportalen med sitt studentkonto och får information direkt från sin heminstitution och fakultet.

I den nya Studentportalen finns endast en huvudmeny, där man hittar all den information man behöver

om det ämne som sidan behandlar. Den första delen av sidan består av generell information riktad till alla studenter, och därefter kommer eventuella tillägg och förtydliganden.

Varje student har också en egen sida (Min sida) på Studentportalen, från vilken man kan klicka sig vidare till specifik information från institutionen.

Klicka på studentportal.gu.se.

Sten i staden

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

Fasadsten i Göteborg heter en liten guidebok om de olika bergarter som använts i byggnader i centrala stan. Med hjälp av guiden kan man vandra en runda, från Centralstationen till Stadsmuseet, Domkyrkan och så tillbaka till Drottningtorget, och på så sätt uppleva staden som geologisk utställning. →

Thomas Eliasson, Henrik Ranby och Erik Sturkell

Vad kan vara en lämpligare början på en utflykt än Centralstationen? En rå kall novembermorgon stämde GU Journalen möte med de tre forskare som ligger bakom guiden: Erik Sturkell, Henrik Ranby och

Thomas Eliasson.

- Den ursprungliga Centralstationen från 1858 innehöll en banhall som tågen gick in i, berättar Henrik Ranby, universitetslektor i kulturvård. När stationen byggdes om 1923 togs spåren dock bort och banhallen omvandlades till den vänt-hall som finns idag.

Centralstationens golv är av rödbrun och grå ordovicisk kalksten från Jämtland. Kalkstenen kallas också ortoceratitkalksten eftersom den innehåller mängder av bläckfiskfossil. Kompassrosen mitt i vänthallen är av vit Gotlandssandsten och grå och svart Jämtlandskalksten.

Sten i staden handlar förstås om vad

som är praktiskt möjligt att använda som byggmaterial, men också om mode, transporter och pris, förklarar Erik Sturkell, professor i tillämpad geofysik.

- **Exempelvis B-granit** var vanligt i socklar ända från stadens grundande fram till 1820-talet. Det är en lokal sten som ofta innehåller långsträckta fragment av mörka bergarter. I och med att transporterna förbättrades, exempelvis Göta kanal som stod färdig 1832 och Västra stambanan som var klar 1862, blev det vanligare att hämta mer lättarbetad sten från platser längre bort. Några exempel är Bohusgranit från Malmön vid Lysekil och ordovicisk kalksten från Jämtland. Dessa bergarter gynnades också av nationalromantikens förkärlek för det nordiska, men material forslades även hit från andra länder, som Skottland och Italien.

Vi beger oss till Gustav Adolfs torg som sedan 1800-talet uppfattats som stadens finrum. Marken är belagd med små- och storgatsten av Bohusgranit och Fjäråsgnejs; de långa, rektangulära stenarna är flathuggen borgmästarsten, som lagts dit

för att underlätta promenader.

Kungastatyn från 1854 är Göteborgs äldsta offentliga konstverk. Övre delen av sockeln är gjord av en av världens mest kända typer av marmor, den italienska carrara.

- **Marmorn är känd** för sin vithet och användes redan under antiken, exempelvis för statyer, förklarar Henrik Ranby. Ett av världens mest kända konstverk, Michelangelos *David*, är utförd just i carraramarmor. Gustav II Adolfs sockel är dock snarare grön än vit, på grund av ärg som runnit från bronsstatyn. I sockeln syns också stenkonservatorernas arbete.

Man tänker sig att sten ska vara hårt och beständigt men så är det inte alltid. Avslagna hörn, luftföroreningar och frost-sprängning kan hota kulturarv av sten, som då kräver konserveringsåtgärder.

- Marmorplattor av carrara som utsatts för vårt nordiska väder riskerar att böja sig, förklarar Erik Sturkell. Ett exempel är Finlandiahuset i Helsingfors där fasadens plattor böjde sig så mycket att man tvingades byta ut dem mot en tjockare variant - som dock också bågnat. Samma marmor har använts inne i Nordstan men klarat sig eftersom den inte utsatts för regn och rusk.

Statyns fundament är som en trappa med fyra steg, gjord av rödgrå Bohusgranit från Flatholmen vid Lysekil. Blocken har en längd av hela 5-6 meter vilket tyder på att det är en erfaren firma som tagit fram materialet.

Den som kliver upp på trappan får en bättre överblick över torget - och upp-täcker kanske sådant man inte tänkt på nere vid marken.

Exempelvis rådhuset, vars trappa leder upp till tre portvalv, flankerade av åtta kolonner, uppställda i par.

- Kolonnerna är av ljus kvartsit från Skottland, förklarar berggrundsgeolog Thomas Eliasson. Men vid en närmare granskning ser man att den längst till höger är annorlunda. Den är i stället av en gulbrun sandsten från Lermunda norr om Motala. Av någon anledning har man varit tvungen att byta ut den och då inte kunnat få tag på kvartsit.

Rådhuset har en tillbyggnad, ritad av Gunnar Asplund, som efter många turer stod klar 1938. För att foga ihop byggnaderna revs en del av det gamla rådhuset. Men bergarten i sockeln på tillbyggnaden är densamma som i det äldre huset och består av omkring 5 centimeter tjocka sågade plattor av B-granit.

Men vad är det kungen står och pekar på? Följer man hans finger får man syn på en mosaik som ligger infälld på torgets stenläggning mellan kungastatyn och rådhuset.

- Mosaiken, skapad av stenar av olika bergarter, föreställer Kiätel Klasons Göteborgskarta från 1644, berättar Henrik Ranby. Små gatstenar av Bohusgranit föreställer vatten och en ljus granit från Norge representerar bebyggda kvarter. För gatorna har en släthuggen norsk larvikit använts medan en grovhuggen variant betecknar bergsområdena. Det var faktiskt Gunnar Asplund som kom på idén redan 1916, men den förverkligades inte förrän 1991.

Vi travar vidare till Tyska kyrkan. Sockelstenarna på den norra och södra portalen består av B-granit, i övrigt är sockeln överdragen med puts. När vi undersöker den norra väggen hittar vi gravhällar av kalksten från Kinnekulle. De är fulla av cirkelformade cystoider, alltså fossil av sjöborrar.

- Hällarna har troligen legat i kyrkans golv, berättar Erik Sturkell. Tidigare begravdes förmämnt folk inne i kyrkan vilket ledde till en förfärlig stank; det berättas att kyrkobesökarna tog med sig lök att lukta på för att dölja liklukten. I början av 1800-talet förbjöds begravning inne i staden, vilket bland annat ledde till inrättandet av Stampens kyrkogård.

Vi går vidare till Ostindiska huset som rymmer Göteborgs stadsmuseum. Sockeln i fasaden mot Norra Hamngatan består av Bohusgranit. Det är något märkligt med det, påpekar Thomas Eliasson.

- Stenindustrin i Bohuslän startade inte förrän på 1840-talet. Så hur kan ett 1700-talshus ha en sockel från Malmön? Svaret på gåtan får man om man tittar upp mot frisen under taket. Där står att byggnaden restes år 1750 och omdanades 1895. Fasaden har alltså blivit ombyggd, något som också teglet skvallrar om; det högre upp är från 1700-talet medan det på den nedre delen är murat på 1800-talet.

Nu är vi framme vid Göteborgs finansdistrikt. Den fastighet där idag Nordea håller till, ägdes under slutet av 1800-talet av Göteborgs bank och var rikt utsmyckad med en torn- och gavelprydd fasad. Utsmyckningen började ramla ner på 1930-talet vilket ledde till en så omfattande renovering att nästan enbart sockeln i Bohusgranit finns kvar.

- Den nya portalen är tillverkad i Strömstadsgranit, en ovanligt strimmig variant av Bohusgranit. Samma bergart har använts till Stadsteaterns fasad, men är annars väldigt ovanlig i byggnader, berättar Erik Sturkell.

Det är inte bara kungar som kan peka. På taket till Sveahuset på Västra Hamngatan 3 sitter ingen mindre än Moder Svea som i sällskap med rikslejonet sträcker ut sin hand mot staden. Huset är från 1880-talet och byggdes för Brand- & Lifförsäkringsbolaget Svea, men har också huserat klassiska institutionen vid Göteborgs universitet. Numera är Elite Hotel Plaza inrymt i huset.

Men vad är detta? En byggnad utan dörr?

- År 1885 flyttade Skandinaviska kreditaktiebolaget in på Västra Hamn-

gatan 6, berättar Henrik Ranby. Huset har en utsmyckad putsfasad med en sockel av Bohusgranit. Det hade dock ingen källare och banken saknade ett valv. För att råda bot på detta köptes också granntomten där banken lät uppföra ett valvhus. Det går inte att gå in från gatan utan ingången finns inne i banken.

Göteborgs finansdistrikt innehåller ytterligare ståtliga hus. Till de praktfullaste hör Skånska banken med fasad av röd sandsten från Övedskloster i Skåne.

- Skånska banken använde skånsk sandsten för att ge en lokal förankring åt sina byggnader; man kan jämföra med Skånska banken i Stockholm, förklarar Thomas Eliasson. Sockeln är av grov granit, kanske från Småland. Idag rymmer byggnaden gymmet Friskis & Svettis.

GU Journalens lilla utflykt stannar här.

- Men med guidens hjälp kan man ta sig vidare till Domkyrkan, Ströms hörna, hotell Sheraton, Centralposten och så småningom hamna utanför hotell Avalon. Sockeln är av labradorit från Ukraina, alltså ytterligare ett exempel på sten som kommit långväga hit, förklarar Erik Sturkell.

Fakta: Fasadsten i Göteborg är en guidebok över de bergarter som använts i 31 byggnader och konstverk i centrala Göteborg. Boken är skriven av Erik Sturkell, professor i tillämpad geofysik, Henrik Ranby, docent i konstvetenskap och universitetslektor i kulturvård, och Thomas Eliasson, berggrundsgeolog vid Sveriges geologiska undersökning (SGU) i Göteborg.

Boken är utgiven av Geologiska föreningen med stöd av Stiftelsen Elna Bengtssons Fond för Vetenskaplig Forskning. Boken går att ladda ner gratis här: <https://geologiskaforeningen.se>. Sök på Fasadsten i Göteborg.

Gåtfullt språk i rumänsk grotta

Foto: PRIVAT

– Miljön är unik, jag har aldrig sett något liknande, säger Antoaneta Granberg, expert på fornkyrkoslaviska vid institutet för språk och litteratur. Hennes senaste forskningsprojekt handlar om ett komplext grottkloster med kyrkor, kryptor och gallerier i Murfatlar i Rumänien.

Konstruktionerna är urgröpta ur en kalkstenskulle och på vägarna finns hundratals bild- och textgraffiti, bland annat på ett okänt språk.

Murfatlar ligger nära Svarta havet i sydöstra Rumänien, inte långt från Constanța, en stad som romarna kallade Tomis. Det var här, i civilisationens sista utpost, som den landsförvisade romerske poeten Ovidius dog år 17 e.Kr.

– Redan romarna bröt kalksten i området, berättar Antoaneta Granberg, docent i slaviska språk. Så när ett antal rumänska arkeologer 1957 av en slump

hittade ingången till en urgröpt kalkstenskulle var de först inte särskilt förvånade. Men när de undersökte grottan närmare upptäckte de både kyrkor, kryptor och andra heliga rum, karvade ur stenen och förbundna genom tunnlar. Konstruktionerna, vars yta är cirka 10 000 kvadratmeter, tros ha varit gjorda av munkar på 800-900-talen, då området tillhörde nuvarande Bulgarien. Grottklostret är dock inte nämnt i något samtida dokument, vilket är förbryllande då kyrkans dokumentation borde omfatta även detta kloster. Men vilka de än var som skapade de här rummen måste de ha varit kunniga i arkitektur eftersom strukturerna är så komplicerade.

Redan från början insåg forskarna att platsen måste skyddas. Så småningom lät man bygga en kupolliknande skyddande konstruktion runt klosterkomplexet samt förstärkte flera klosterutrymmen med hjälp av cement och träpelare. Trots detta har kalkytan som graffiti finns på vittrat en hel del och vissa graffiti syns inte längre.

För några år sedan började forskare åter engagera sig för dokumentation av

klostret. Orsaken var att grottklostret på senare tid blivit ännu mer hotat, berättar Antoaneta Granberg.

– En av Donaus kanaler rinner bara cirka 100 meter därifrån och på grund av klimatförändringen stiger fuktnivån i klostret. Förutom att vatten sipprar in uppför tränger det alltså numera också fram ur marken. Att fukten snabbt förstör det känsliga området har jag själv bevittnat. Första gången jag var där var i november 2022 och vid båda mina återbesök, i maj och i oktober 2023, har delar raserats.

Rumänska myndigheter har planer på att påbörja en konservering av grottklostret. Men allt material kommer inte att kunna räddas. Därför samarbetar nu bulgariska vetenskapsakademien, rumänska nationalmuseet och forskare vid Göteborgs universitet för att dokumentera så mycket som möjligt.

– Det finns ett förslag om att vårt universitet ska bli en likvärdig part i projektet, vilket kommer att bidra till ökad expertis i undersökningen och utveckla projektet till ett internationellt

Foto: JOHAN WINGBORG

»Vi vet inte vilket språk det är, inte heller vilka tecken som är egna bokstäver ...«

ANTOANETA GRANBERG

Foto: PRIVAT

samarbetsprojekt. Göteborgs universitets deltagande innebär ökat stöd för det interdisciplinära arbetet, som involverar experter från olika forskningsområden: lingvister, geologer, arkitekter, IT-ingenjörer och många andra.

Det just Antoaneta Granberg forskar om är dock inte själva klosterkonstruktionen utan de textgraffiti som hittats på väggarna, skrivna på flera olika språk och med olika alfabet.

- Där finns texter med grekiska och kyrilliska bokstäver men också med glagolitiska, som är det äldsta slaviska skriftsystemet. Flera texter består bara av ett namn, sannolikt lämnade av pilgrimer eftersom de munkar som bodde i grottorna knappast hade behov att markera att de var där.

Men det finns också över 80 graffiti skrivna med ett okänt skriftsystem.

- En del tecken är närmast identiska med grekiska bokstäver, andra med kyrilliska, men de flesta är något annat. Vi vet inte vilket språk det är, inte heller vilka tecken som är egna bokstäver, det vill

säga invariant, och vilka som bara är varianter av en och samma bokstav. En av de mest spännande forskningsfrågorna, som jag arbetar med just nu, är på vilket sätt detta okända skriftsystem förhåller sig till det kyrilliska alfabetet. För att få fram verktyg för systematisering och analys av tecknen och för att på sikt kunna tyda graffiti på det okända skriftsystemet, kommer projektet att söka samarbete med GU-forskarna Jonathan Westin på Göteborgs forskningsinfrastruktur för digital humaniora Anna Blennow, expert på graffiti i kristna miljöer, samt Michelle Waldispühl, expert på chiffer.

Hur inskriptionerna ska tolkas beror bland annat på var i grottkomplexet de hittats. Många inskrifter finns i utrymmen där taket svartnat efter facklor eller annan belysning, berättar Antoaneta Granberg.

- Ljus har ett symboliskt värde i kyrkan, där de mest belysta delarna är de mest sakrala. Men jag har också hittat tidigare förbisedd graffiti vid kyrkoingångarna. Många finns på en höjd som visar att personen måste ha stått och ristat. På andra platser finns graffiti så långt ner att personen måste ha varit på knä eller till och med legat på marken, kanske i bön eller som ett sätt att visa vördnad för den heliga platsen.

Också drygt 30 skelett har hittats i grotterna, varav åtminstone två är kvinnoskelett.

- De kommer att studeras med genteknik och C14-dateras; kanske kommer vi att få reda på varifrån dessa människor kom.

Nu pågår ett projekt att dokumentera hela området så exakt som möjligt, för att möjliggöra framtida forskning, men

också för att göra informationen allmänt tillgänglig.

- En utmaning är att tunnlar och utrymmen har runda och oprecisa former, där rummen ligger på olika nivåer, vilket ibland gör det svårt att veta exakt var man är. Utrymmena är ofta också trånga så man måste röra sig försiktigt för att exempelvis inte skada graffiti runt omkring. Med hjälp av laserskanning, 360-graders fotografering samt Reflectance Transformation Imaging (RTI) kommer vi förhoppningsvis att lyckas göra en riktigt bra dokumentation. Vi hoppas även kunna erbjuda alla intresserade en digital promenad genom klosterkomplexet.

Antoaneta Granberg önskar också göra en utställning om grottkomplexet här på GU och kanske även starta en kurs på avancerad nivå med fältundersökningar på plats.

- Min största förhoppning är att kunna etablera GU som en miljö för studier av tidig kristen skriftkultur i de sydöstra delarna av Europa. I ett sådant sammanhang passar grottklostret i Murfatlar självklart in, med sina heliga rum och olika inskriptioner, som var i bruk under just den tid då kristendomen spreds i området.

Fakta: Grottklostret i Murfatlar, Rumänien, innehåller kyrkor, kryptor och andra heliga rum, urgröpta ur kalksten. På väggarna finns hundratals bild- och textgraffiti, skrivna med grekiska, glagolitiska och kyrilliska bokstäver, samt med ett okänt skriftsystem. Grottklostret användes sannolikt under 800–900-talen.

Klosterkomplexet hotas på grund av klimatförändringarna och höjda fuktnivåer. Det finns planer i Rumänien på att konservera så mycket som möjligt samtidigt som forskare från bulgariska vetenskapsakademien, rumänska nationalmuseet och Göteborgs universitet samverkar för att dokumentera området innan materialet förstörs.

A close-up portrait of Mikael R. Karlsson, a middle-aged man with a grey beard and mustache, looking directly at the camera. He is wearing a dark jacket with a light-colored fur collar. The background is blurred with warm, bokeh lights.

Reformer har ökat missnöjet

Individuell lönesättning, förstelärarreformen och lärarlöneyftet har under trettio år stegvis förändrat läraryrket i grunden. Från att ha byggt på kollegialt samarbete har lärarprofessionen alltmer börjat handla om att skapa sitt eget varumärke och konkurrera med andra.

Hur lärarna hanterar dessa förändringar är ämnet för en avhandling som bygger på drygt tio års etnografiska studier av en gymnasieskola.

Den gymnasieskola som avhandlingsförfattaren Mikael R. Karlsson undersökt är ett gammalt läroverk med en stark lärarkår som bär upp skolans kultur.

- Under de tio år jag studerat skolan har rektorerna bytts ut tre gånger, men lärarna är kvar. Gradvis har dock ett system införts där lärarna har allt mindre inflytande och trivs allt sämre. Genom att göra en etnologisk studie, där jag intervjuat lärare och rektorer, deltagit i möten, samtalat i fikarummet och bara hängt runt, har jag kunnat studera reaktionerna på de förändringar som skett. Vissa perioder har jag zoomat in på skolan och tillbringat mycket tid där, andra tider har jag zoomat ut för att kunna göra mina analyser.

Två reformer står i fokus för avhandlingen: förstelärarreformen som infördes 2013 (egentligen karriärstegsreformen)

samt lärarlöneyftet som kom 2016, förklarar Mikael R. Karlsson.

- Men new public management, alltså att driva offentliga verksamheter enligt mer marknadsmässiga principer, har präglat den svenska skolan ganska länge, i cirka 30 år. Argumenten för NPM är att systemet är transparent och effektivt, och det är förstås bra. Men det är bara effektivt när det gäller sådant som går att mäta. Elevers progression kan exempelvis undersökas med hjälp av prov men en djupare förståelse är svårare att komma åt. Målformuleringar och kontroll har fått större betydelse, vilket har gett mer makt till skolans ledning och mindre frihet för lärarna.

Förstelärarreformen var ett sätt att skapa karriärmöjligheter för lärare och öka yrkets status.

»Flera av de lärare jag pratat med frågar sig dock vad alla de lärare är som inte är förstelärare?«

MIKAEL R. KARLSSON

något, förklarade de att lönelöftet riskerar slita isäg skolan och minska samarbetsviljan. De lärare som inte fått någon löneförhöjning var inte bara besvikna; många kände sig misslyckade i själva sin identitet som lärare. Men inte heller de som gynnats av reformen var särskilt glada, några kände till och med skam över att tillhöra de särskilt utvalda.

Mikael R. Karlsson menar att lärarlönelöftet trivialiserar lärarnas skicklighet. Dels kan en lärare förstås vara duktig på en mängd olika sätt: när det gäller ämneskunskap, pedagogiska färdigheter, förmåga till samarbete och så vidare.

- Dels är "speciellt skicklig" inte något binärt, alltså något somliga är och andra inte. Skillnaderna kan vara små när det gäller vissa saker och stora när det gäller andra. Språkbruket plattar till dessa skillnader så att begreppet "skicklighet" till slut kollapsar.

De båda reformerna har ökat konkurrensen mellan lärarna; det gäller att marknadsföra sig själv snarare än att exempelvis dela med sig av idéer eller lektionsupplägg.

Men lärarna gör också motstånd. De tar genvägar, struntar i mål och strategier eller säger helt enkelt upp sig.

- Motståndet sker dock på individnivå, själva systemet angrips inte. Lärarna reagerar på orättvisor men ser inte skogen för alla träd; det är därför min avhandling just har ett antal träd på omslaget.

Förutom den skola som Mikael R. Karlsson särskilt studerat har han också

presenterat sina resultat för lärare och rektorer vid andra skolor.

- Vart jag än kommer bekräftas den bild jag ger av hur de båda reformerna påverkat skolan. Det finns säkert andra uppfattningar men när jag är ute på skolorna och pratar är den kritik som kommer fram frapperande samstämmig.

Syftet med avhandlingen är att ge lärare och rektorer verktyg att förstå de olika förändringarna och kunna avtacka dolda strukturer och sammanhang, så att de mer effektivt kan reagera på utvecklingen.

- Avhandlingen är dock ingen eländesskildring. Jag har själv närmare 30 års erfarenhet som gymnasielärare och menar att det fortfarande är ett bra och ganska fritt yrke. Och självklart är det fantastiskt att kunna påverka människor och bidra till deras framtid!

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

Fakta: Avhandlingen *Skolförändring, reformer och professionella villkor – en etnografisk studie* är skriven av Mikael R. Karlsson vid avdelningen för allmän didaktik och pedagogiskt arbete. Den bygger på ett etnografiskt projekt som pågått 2012–2022 där huvuddelen av materialet samlats in på en gymnasieskola där Mikael R. Karlsson har observerat och intervjuat lärare och rektorer för att sedan analysera datan.

- Flera av de lärare jag pratat med frågar sig dock vad alla de lärare är som inte är förstelärare? Kanske andre- eller tredjelärare? Tidigare arbetade lärarna tillsammans inom olika ämnesgrupper. Nu har förstelärarna alltmer blivit förmedlare mellan skolledning och övriga lärare, vilket minskat kollegiets sammanhållning.

Syftet med Lärarlönelöftet är att premiera "särskilt skickliga" lärare genom att ge dem högre lön. Reformen gav cirka hälften av lärarna på den skola som Mikael R. Karlsson studerat ett lönepåslag. Den andra hälften fick ingenting.

- Jag besökte skolan dagen efter att lärarna fått besked om sina nya löner för att undersöka deras reaktioner. Jag möttes av ett lärarrum i total tystnad. När jag till slut ändå fick ett par lärare att säga

Ny föreståndare på GPCC

Axel Wolf, professor i omvårdnad, är ny föreståndare för Centrum för personcentrerad vård vid Göteborgs universitet (GPCC). Centrumet är landets största inom sitt område med drygt 200 nationella och internationella forskare.

I maj arrangerar centrumet världens första globala konferens om personcentrerad vård.

GPCC startade 2010 och Axel Wolf har varit med som doktorand redan från början.

- Personcentrerad vård bygger på ett arbetssätt där patienten erkänns som expert på sin situation. Patienten är den som bäst känner till sina egna behov och resurser och sin sociala kontext. Det betyder inte att det är patienten som bestämmer men vårdpersonalen måste lyssna och göra en vård- och hälsoplan tillsammans med patienten. Personcentrerad vård är alltså ingenting man ägnar sig åt i mån av tid, utan är ett grundläggande samt systematiskt sätt att arbeta i partnerskap med patienten och närstående.

Två engelska ord står i fokus för verksamheten. Det ena är *equality* som handlar om att alla ska ha samma rätt till god hälso- och sjukvård.

- Det andra ordet är *equity*, som kanske kan översättas med "jämförbar". Vården ska utgå från de resurser den enskilde har. Under pandemin hade exempelvis alla rätt till vaccin, men många, särskilt äldre, kunde inte boka tid, eftersom de

saknade mobilt bank-id. De hade alltså samma rättigheter som alla andra men inte samma möjlighet att utnyttja sin rätt.

Begreppet personcentrerad vård är sedan en ganska lång tid etablerat i Sverige och utgör en viktig del när det gäller omställningen till nära vård. Detta är i hög grad GPCC:s förtjänst.

- Centrumet har ända sedan starten genomfört flera systematiska och kontrollerade studier som visar att när personcentrerad vård genomsyrar hela organisationen får man signifikant bättre resultat. Vård och behandling optimeras, vilket förstås ger kortare vårdtid och sparar pengar. Men patienten får också ökad tilltro till den egna förmågan och kan fortare börja göra sådant hen uppfattar som värdefullt, exempelvis börja jobba eller gå ut på promenad.

Forskningen vid GPCC omfattar flera väldigt olika områden, inte minst strukturella förändringsarbeten. Bland de nya projekten finns en testbädd för ökad hemdialys för patienter i Norge, Danmark och Sverige och försök med policylab där olika sätt att styra sjukvården undersöks.

- Det vi kommer att fokusera mer på i framtiden är personcentrerad vård i relation till precisionshälsa, medicinsk teknik i den digitala omställningen samt hälso- och sjukvårdsstyrning. Vi kommer även att satsa ännu mer på forskning kring barn och unga. Också internationell samverkan är viktig. På GPCC:s initiativ antogs exempelvis för tre år sedan en europeisk standard för patientdelaktighet. Den anger minimikrav för patientdelaktighet och kan underlätta både införande av och forskning om personcentrerad vård.

Axel Wolfs egen forskning handlar om ofrivillig ensamhet hos äldre samt om opioidfri anestesi.

- Vi vet att opioidkonsumtionen är ett stort problem, inte bara i USA utan också i Sverige. Det finns alternativa läkemedel men också icke-farmakologiska behandlingar. Ett spännande exempel är högfrekvent, högintensiv transkutan elektrisk nervstimulering (TENS) som ges genom ett personcentrerat arbetssätt.

Den 14–16 maj 2024 kommer GPCC att arrangera världens första globala konferens om personcentrerad vård, berättar Axel Wolf.

- Men redan från den 13 maj kommer vi också att anordna olika pre-workshoppar, bland annat på Röhsska museet. GPCC har samarbetat med olika konstnärliga verksamheter ända sedan starten. Och just Röhsska var en av våra samarbetspartner när vi 2012 gjorde den uppmärksammade multimediala installationen *Ubuntu*.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Fakta: Axel Wolf är professor i omvårdnad med inriktning mot anestesijukvård samt universitetssjukhusöversjuksköterska på Sahlgrenska Universitetssjukhuset. Han är också föreståndare för Centrum för personcentrerad vård vid Göteborgs universitet (GPCC) samt professor i anesthesiologisk omvårdnad vid OsloMet Universitetet.

Den 14–16 maj 2024 arrangerar GPCC världens första globala konferens om personcentrerad vård.

Stjärnor och bekännelser

– Under tre månader öppnades varje natt en lucka i mitt huvud. Ur luckan trillade poesi. Jag hade inget annat val än att skriva ner dikterna.

Det berättar Viveka Enander som nyligen kommit ut med diktsamlingen *Bestjärnade bekännelser*. Den handlar om universums väldighet och om mäns våld mot kvinnor.

Viveka Enander är universitetslektor vid institutionen för socialt arbete samt forskare vid Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer. Sedan några månader tillbaka är hon också poet, efter att ha gett ut sin första diktsamling.

– Att publicera en diktsamling är för många en ouppfylld dröm. Så jag blev förstås glad över att förlaget ville ge ut boken. Men det är först på senare tid jag förstått hur väldigt ovanligt det är att faktiskt få sina dikter utgivna.

Även om själva diktskrivandet gick fort har idén om ett konstnärligt verk legat och pyrt hos Viveka Enander i flera år. Till en början funderade hon på en ljus-installation med olika konstnärers bilder och dikter. Men så en natt öppnades en lucka i hennes huvud och hennes egen poesi välld fram.

– Jag har arbetat på kvinnojourer i ett tiotal år och bland annat följt kvinnors ofta svåra uppbrottsprocesser, vilket jag också forskat om. Jag har skrivit diverse fackböcker om våldutsatta kvinnor. För tillfället arbetar jag också med ett forskningsprojekt om dödligt våld i nära relationer, där vi bland annat gjort anhörigintervjuer. Allt detta har inspirerat mig, det finns mycket mörker i diktsamlingen.

– **Men jag är också** fascinerad av rymden, både av dess väldighet och av det svindlande faktum att hela solsystemet så småningom kommer att kollapsa. Rymd-metaforer kan användas för att spegla människans villkor och poesi kan öppna våra andra sinnen.

Dikterna handlar bland annat om månfarna, Nasas 12 lärjungar: Neil Armstrong, som försvann i tystnad, Buzz Aldrin, som drabbades av depression och alkoholism, Pete Conrad, som dog i en motorcykelolycka ...

»Men jag är också fascinerad av rymden, både av dess väldighet och av det svindlande faktum att hela solsystemet så småningom kommer att kollapsa.«

VIVEKA ENANDER

Men här finns också en alternativ skapelseberättelse som börjar med universums tomhet och slutar med hur Gud eller världsalltet vilar medan vi på jorden vaknar.

Stjärnsmäll heter en annan dikt om en svårt misshandlad kvinna som förhoppningsvis gör rätt val i framtiden.

Omslaget är gjort i samarbete med formgivaren Anders Wieslander och har ett stjärnfall uppe i högra hörnet.

– Jag hade en väldigt tydlig bild av hur omslaget skulle se ut och undrade var denna bild kom ifrån. När jag såg efter i min bokhylla hittade jag två olika utgåvor av Edith Södergrans samlade dikter. I mitt sinne hade jag kombinerat ihop dessa omslag till ett: färgen och texten i guld och silver från det ena, stjärnan från det andra. Anders tolkade min idé till omslaget till något som jag tycker blev väldigt vackert.

Viveka Enander har läst sina dikter på Stadsbiblioteket, Litteraturhuset samt i Lohrs Pocket MedMera vid Kapellplatsen.

– Jag har ytterligare två samlingar på gång, en med haikudikter och en med poesi på hexameter. Just nu går det väldigt lätt att skriva och dikterna ger mig en stor glädje!

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Fakta: *Bestjärnade bekännelser* är utgiven på förlaget Ekström & Garay och är skriven av Viveka Enander, universitetslektor vid institu-

tionen för socialt arbete samt forskare vid Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer.

Stjärnsmäll

*Efter big bang igen
Har hon hela kosmos på sin kropp
Alla nyanser av blått
Men föga himmelskt*

*Vi väntar
Det är det väntrum är till för
Och jag är till för
någon slags hjälp*

*Häpenheten är hennes hem just nu
(Hur kunde han?)
Förvirring hennes förstukvist
Jag hoppas hon stiger över den
åt rätt håll*

Arbetsvecka

*Den första dagen var tomhet
Det var en väldigt lång dag
Den andra dagen var en stor smäll
så expansiv
Det tredje dagen var väldigt varm
men hettan hittade inget hem
Den fjärde dagen lekte leptonerna
hit och dit, anti-danti
Den femte dagen var full av fotoner
och alldeles genomskinlig
Den sjätte dagen var Ordet
i universums alla nyfunna munnar
Den sjunde dagen vilade du
och vaknade vi*

Naturvetarhuset Natrium invigt

– Natrium är en härlig mötesplats, högt i tak och med plats att syresätta nya idéer. Två av universitetets största fakulteter, Naturvetenskapliga fakulteten och Sahlgrenska akademien, blir nu grannar och Medicinareberget kommer att ännu mer bli platsen där det händer!

Så talade rektor Malin Broberg vid invigningen av Natrium den 17 november.

Byggprojektet Natrium har inte bara kommit i mål i tid, utan kostnaderna hamnar dessutom något under budget, påpekade Malin Broberg under invigningen.

– Att samla verksamheter och erbjuda fina miljöer är också strategiskt viktigt för universitetet. Här rymms många olika

funktioner, utbildningar och forskningsmöjligheter under ett och samma tak.

Göran Hilmersson, dekan på Naturvetenskapliga fakulteten, berättade att beslutet om en ny byggnad fattades 2016 av dåvarande rektor, Pam Fredman.

– Vi har krympt våra kvadratmeter men jag tror att många ändå uppfattar det nya huset som både öppnare och ljusare. Många kollegor har engagerat sig för Natrium som är det största som hänt vår fakultet på många år.

Caroline Arehult, vd på Akademiska Hus, förklarade att hon både är stolt och ödmjuk över att få vara med och förvalta huset. Saara Franzelius, Kanozi arkitekter, berättade hur huset byggts för att passa in i det befintliga huset från 1960-talet, där huvudentrén är tänkt att fungera som mötesplats.

Elin Bergqvist, inredningsarkitekt på Link arkitektur, förklarade att tygerna i möblerna är av lite olika nyans. Det handlar om att underlätta flytt mellan institutioner och våningsplan samt om att kunna byta klädsel utan att behöva hitta exakt samma färg.

– Vissa möbler har återvunnits, som stolar i grupprum, en ljuskrona från Handels och sittbänkar från Medicinarelängan.

Studentrepresentanten Erica Wiik menade att Natrium kommer att ge nya möjligheter för gemenskap.

– Alla banbrytande vetenskapliga upptäckter görs i källaren. Därför är vi studenter glada över att få möjlighet att lösa morgondagens problem vid studieplatser just på källarplan.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Från och med höstterminen 2023 samlas en stor del av Göteborgs universitets naturvetenskapliga undervisning och forskning i nybyggda Natrium på Medicinareberget. Här finns studenter och forskare inom områdena biologi, molekylärbiologi, kemi, marina vetenskaper, miljövetenskap, geovetenskaper och kulturvård.

Natrium är sju våningar högt och innehåller föreläsningssalar, undervisningslabb, herbarium, akvarier samt en 12 meter hög mast på taket för atmosfärsstudier. Rummen har flyttbara väggar så att verksamheten ska kunna anpassas till nya behov.

Huset är ritat av arkitektbyrån Kanozi, byggföretag är Skanska och byggherre Akademiska Hus. Arean är cirka 34 000 kvadratmeter. Huset har den högsta hållbarhetsklassningen: Miljöbyggnad Guld.

Johan Höjesjö, professor i ekologisk zoologi, visar de nya labben.

Gisela Brändén, professor i membranproteiners struktur, funktion och dynamik:

– Jag tycker atrie är fantastiskt! Det ger en levande miljö med alla studenter och gör det lätt att springa på kollegor från andra institutioner. Det har varit mycket arbete med flytten, nu hoppas jag att vi kan ta tillvara möjligheterna med Natrium och få till många nya samarbeten.

Bosse Lagerqvist, docent i kulturvård:

– Det känns ovant att studenterna inte kan komma in i vår korridor. Vi har tidigare alltid haft gemensamma ytor, nu måste man boka ett rum för samtal med sina studenter. Överallt måste man både visa upp sitt kort och knappa in sin kod, det borde gå att förenkla.

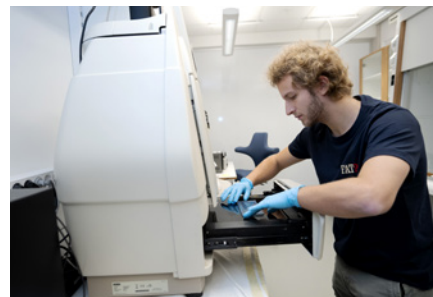
Katarina Saltzman, universitetslektor i kulturvård:

– Vi saknar utrymmen där studenterna kan känna sig som hemma. Det finns heller ingenstans för studenterna att redovisa sina arbeten, exempelvis hänga upp posters så att de andra kursarna kan bli inspirerade.

Lars Nordvall, förste instrumentmakare och IT-tekniker:

– Jag trivs väldigt bra på Natrium, det är både ljust och bra ljudnivå. Det finns olikheter i hur man jobbar på olika institutioner, vilket i början var lite svårt, men vi tar itu med detta. Vi har två gemensamma lunchrum som fungerar ovanligt bra. Vi har lås till alla avdelningar där det är fritt att komma in i korridorerna för anställda men labben är bara till för dem som har utbildning för det området. Så för det mesta rullar det på bra.

Forskaren Carlos Gonzalez Pena.

Göran Hilmersson och Malin Broberg klipper bandet.

Johan Höjesjö tittar till en algodling.

NY PÅ JOBBET

Alexandre Dmitriev är ny prefekt på institutionen för fysik.

Christine Howes är ny professor i datalingsvistik.

Marie Larkö och **Maria Norrström** är nya chefer för Externa relationer på Handelshögskolan.

Anette Olin är ny professor i pedagogik.

Magnus Svernfors är ny samordnare för inköp och lokalfrågor på Högskolan för scen och musik.

UTMÄRKELSER

Anders Agebjörn har tilldelats ett premium på 50 000

kronor från Stiftelsen Henrik E. Ahrenbergs stipendie- och premiefond. Han prisas för avhandlingen *Learning of Definiteness by Belarusian Students of Swedish as a Foreign Language*.

Kaj Blennow, professor i klinisk neurokemi, har tilldelats

Rigshospitalets i Köpenhamn internationella KFJ-pris. Han får priset för sitt arbete när det gäller utveckling av biomarkörer för diagnos av Alzheimers sjukdom. I priset ingår en donation på 1 750 000 DKK från Kirsten och Fredy Johansens stiftelse.

Karl Börjesson, professor i fysikalisk kemi, är mottagare av ett European Research Council (ERC) Consolidator Grant. Anslaget på 2 miljoner euro kommer att användas till forskning om det kvantmekaniska fenomenet stark koppling mellan ljus och materia.

Magnus Gisslén, professor, överläkare och stats-epidemiolog, har tilldelats Guldarken 2023 för sitt mångåriga arbete om hiv.

Erika Majoros har tilldelats 2023 års Bruce H. Choppin Memorial Award för doktorsavhandlingen *Linking Recent and Older IEA Studies on Mathematics and Science*.

Leah N. Glassow har tilldelats Richard M. Wolf Memorial Award för bästa papper. Hennes artikel heter *Socioeconomic Sorting of Teacher Qualifications Exacerbates Mathematics Achievement Inequity? Panel Data Estimates from 20 years of TIMSS*.

Båda prisen delades ut av the International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) som bland annat ansvarar för de stora internationella studierna *Trends in International Mathematics and Science Study* (TIMSS) och *Progress in International Reading Literacy Study* (PIRLS).

ANSLAG

Följande forskare har fått bidrag från Cancerfonden: **Davide Angeletti** (biomedicin), **Eva Aronsson** (kliniska vetenskaper), **Cecilia Bull** (kliniska vetenskaper), **Cevik Aras Hülya** (odontologi), **Claes Gustafsson** (biomedicin), **Hans Otto Markus Hansson** (medicin), **Khalil Helou** (kliniska vetenskaper), **Jonas Hugosson** (kliniska vetenskaper), **Malin Johansson** (biomedicin), **Per Lindahl** (medicin), **Sara Lindén** (biomedicin), **Beidong Liu** (Naturvetenskapliga fakulteten), **Noora Neittaanmäki** (biomedicin), **Martin Ott** (biomedicin), **Lars Palmqvist** (biomedicin), **Volkan Sayin** (kliniska vetenskaper), **Giovanni Solinas** (medicin), **Ulf Axel Strömberg** (medicin), **Karin Welén** (kliniska vetenskaper), **Karl Fredrik Wärnberg** (kliniska vetenskaper), **Ulf Yrlid** (biomedicin), **Changlian Zhu** (neurovetenskap och fysiologi), **Björn Burmann**, universitetslektor vid institutionen för kemi och molekylärbiologi och Wallenberg-centrum för molekylär och translationell medicin vid Göteborgs universitet, tilldelas Sven och Ebba-Christina Hagbergs stiftelses personliga pris samt ett forskningsstöd för sina NMR-studier av biologiskt viktiga proteiner. Det handlar om att öka förståelsen för den strukturella och dynamiska basen för grundläggande biologiska

processer som transkriptionsreglering och proteinkvalitetskontroll.

Henrik Zetterberg, överläkare och professor i neurokemi, har av Vetenskapsrådet tilldelats en rådsprofessur. Den innebär 28 miljoner kronor under 8 år för forskning om Alzheimers sjukdom.

PÅ GÅNG

Podd

Riksbankens Jubileumsfond ger varje år ut en årsbok där forskare skriver om ett ämne utifrån sin egen forskning. Årets årsbok heter *Dödsynderna i vår tid*. Förutom boken samtalade de medverkande forskarna i olika forum. Bland annat deltar **Ola Sigurdsson**, professor i tros- och livsåskådningsvetenskap, i en podd samt i ett samtal i UR:s serie om dödsynderna.

Podd: <https://www.rj.se/samverkan/arsboken/dodssynderna-i-var-tid/#poddmaterial>

UR: <https://www.rj.se/samverkan/arsboken/dodssynderna-i-var-tid/#videomaterial>

Bilder av en socialistisk värld

24 november–5 januari pågår en utställning till Humanistiska biblioteket om bilder från en socialistisk värld. Materialet kommer från tre källor: arkivmaterial från Svenska kvinnors vänsterförbund (SKV), tidskriften *Kina* och publikationer av fotografen Gun Kessle (1926–2007). Syftet med utställningen är att låta materialet ligga till grund för en undersökning av cirkulationen i Sverige av fotografiska skildringar av efterkrigstidens socialistiska värld.

Curatorer är Rachel Pierce, Martin Öhman och Niclas Östlind och utställningen ingår i forskningsprojektet *Moment: linsmedial evidens och estetik i Sverige 1939–1969*, som sker i samarbete mellan HDK-Valand, GPS400, Hasselbladstiftelsen och genomförs i samverkan med aktörer inom akademien och i det omgivande samhället.

Hållbara uppsatser prisas

I år firar Gothenburg University Thesis Award (GUSTA) fem år. Priset uppmärksammar framstående studentuppsatser inom hållbar utveckling och pristagarna utses av en vetenskaplig kommitté med representanter från hela GU.

Årets pristagare är: **Elsa Wallin**, vars kandidatarbete utforskar hindren för implementering av de globala hållbarhetsmålen i Kenya när det gäller regenerativt jordbruk, jämställdhet mellan könen och resursallokering. Genom att intervjua både man och hustru i familjerna lyfts kontrasterna mellan deras roller och perspektiv.

Philippa Hedström och **Martin Ekendahl** undersöker i sitt kandidatarbete hur olika hållbarhetsmål där livsmedelsproduktion och restaurangnäring representerar förutsättningar, utmaningar och möjligheter för framtida hållbarhetsarbete. Problem kring mätbarheten av social hållbarhet står i fokus.

Beatrix Schützer har gjort en studie som naturligt kopplar ihop olika hållbarhetsmål där livsmedelsproduktion och restaurangnäring representerar förutsättningar, utmaningar och möjligheter för framtida hållbarhetsarbete. Problem kring mätbarheten av social hållbarhet står i fokus.

Alexandra Silvestru undersöker i sitt masterarbete den epistemologiska interaktionen mellan ursprungsbefolkningars traditionella kunskap och västvärldens paradig inom hållbar utveckling. Hon visar på värdet av äldre utbildnings- och visdomstraditioner och relaterar dem till nuvarande sätt att utbilda på ett transdisciplinärt sätt.

Ruvini De Silvas masterarbete utforskar hur hållbar utveckling kan kombineras med cirkulärt värdeskapande i svensk skaldjursindustri. De resultat och slutsatser som presenteras kan troligen komma till direkt användning för att förbättra hållbarheten och skapa mervärden för skaldjursindustrin.

Filippa Werner Sellbjer har skrivit en masteravhandling om svenska riksdagsledamöters syn på möjligheten att agera för klimatförändringar, kopplat till representationsideal. Studien visar att deras förståelse för väljarnas övilja att ändra livsstil är det främsta hindret.

För att uppmärksamma femårsjubileet var årets ceremoni extra högtidlig med vice rektor Pauli Kortteinen som prisutdelare. Firandet hölls i universitetets huvudbyggnad i Vasaparken och innehöll också ett välbesökt seminarium.

Johan Boman, Alexandra Silvestru, Ruvini de Silva, Beatrix Schützer, Filippas Werner Sellbjer, Martin Ekendahl, Kassahun Weldemariam, Eddi Omcen.
Saknas på bild: Elsa Wallin och Philippa Hedström.

Vad gör forskningspolitiken med forskarna?

Under 1900-talet har högre utbildning och vetenskap genomgått ett paradigmskifte från ett personorienterat sätt att tänka, till ett systemorienterat. Före andra världskriget tog man för givet att vetenskap var något som personer ägnade sig åt. Man riktade därför ofta fokus mot hur vetenskapsmän är, och hur de omformas som personer av att ägna sig åt vetenskap. Wilhelm von Humboldt, som tillhör denna tradition, sade att man blir bildad av att ägna sig åt vetenskap, eftersom man då ägnar sig åt att försöka förstå hur saker och ting hänger ihop och åt vad som egentligen är sant, snarare än åt arbetslivets olika bestyr och åt att göra som man blir tillsagd. Vetenskap, sade man då, hänger ihop med frihet och självständighet, och därför är vetenskaplig verksamhet också frigörande och självständiggörande. Vad gäller utbildning, hade det personorienterade tänkandet fokus riktat mot läraren – som med utgångspunkt från vad hon vet och kan, och inte mindre utifrån hur hon är och vad hon gör, fungerar som förebild för eleverna. Man kan inte föreskriva för lärare vad de ska undervisa, kunde man säga, för de måste ha frihet att hitta sina egna metoder som passar deras personlighet. De måste ha frihet att experimentera för att kunna utvecklas i samspel med sina elever.

Kring mitten av 1900-talet började vetenskap och utbildning istället att behandlas som system, vilka syftar till att förbättra det överordnade samhällssystemet. Från att ha uppfattats som personer börjar forskare och lärare efter

1960-talet att uppfattas som komponenter, som delar av ett maskineri. Istället för ett möte mellan unga och vuxna börjar man förstå utbildning som målstyrd påverkan, som formade av önskvärda beteenden och attityder. Istället för personers självständiga sanningssökande blir forskning en produktionsprocess. För både utbildning och forskning blir effektivitet en nyckelfråga. Man frågar sig hur undervisningen behöver vara upplagd för att resultera i förutbestämda kompetenser och beteenden hos studenterna, och hur system kan inrättas för att säkerställa de framforskade kunskapernas kvalitet och nytta.

Forskningssystemets mål är goda, tycker de flesta, och oavsett vilket är de legitima, eftersom de grundar sig i demokratiskt fattade beslut. Men vad som mer sällan uppmärksammas, är vad forskningen gör med sina människokomponenter, det vill säga forskarna. De omformas nämligen lika mycket nu som tidigare av sitt forskande, men sedan det personorienterade bildningstänkandet lagts åt sidan går forskningens människoformande verkan under radarn. Vilken typ av personer är det som forskningssystemet ger upphov till? är därför en relevant fråga.

I höstas presenterade Forskningsfinansieringsutredningen sitt slutbetänkande *Ny myndighetsstruktur för finansiering av forskning och innovation* (SOU 2023:59). Dagens system för forskning och innovation består av "finansierare och forsknings- och innovationsutförare" förklaras

där. De största statliga finansierarna heter Energimyndigheten, Formas, Forte, Vetenskapsrådet och Vinnova och ska främja forskning som är systemstärkande, när det gäller energi, samhällsbygge, arbetslivet, folkhälsa och så vidare. Utförarna ska ansöka om finansiering i konkurrens och alla vet, att för att ha någon chans måste man svara mot finansierarens målbeskrivning. Har man en avvikande uppfattning kan man lika gärna låta bli att söka. De forskare får medel som kan ingjuta tillit hos finansierarna, att de på utsatt tid kan leverera den typ av resultat som efterfrågas.

Skapar detta system anpassliga kappvändare? Troligtvis inte enbart. Bäst förspänt har tvärtom forskare med egna idéer och integritet, vars idéer emellertid råkar vara identiska med dem som forskningsfinansierarna efterfrågar. Är de produktiva, kommer deras forskartillvaro att präglas av ljuvlig harmoni och ett aldrig sinande flöde av forskningsmedel. Sådana forskare kan från forskningssystemets topp vittna om hur öppet forskningssystemet är, och fritt och generöst, gentemot självständiga individer som vill gå sin egen väg.

På ett liknande sätt tycks forskningssystemet framstå för personer som är effektiva, men helt saknar egna idéer. Eftersom de utan inre kamp kan omforma sig till precis den forskare som forskningsfinansierarna vid varje givet tillfälle drömmer om, framstår forskningssystemet som fritt även för dem. Men det är inte forskningssystemet som

skapat dem – systemet passar dem bara.

Formativt blir forskningssystemet för det stora flertal som har egna idéer, men trots att det bär dem emot, är beredda att ändra dem, för att öka chansen till forskningsmedel. På deras personlighet har systemet troligtvis en nedbrytande verkan, ungefär motsatt den Wilhelm von Humboldt talade om i termer av bildning.

Trots att övergången från personorienterad till systemorienterad vetenskap påbörjades för mer än ett halvsekel sedan, är sedan länge fullbordad, och framgår av vilken som helst forskningsproposition från de senaste tjugo åren, hänger föreställningen i det offentliga medvetandet envist kvar, att forskare som lyckats göra karriär och publicerat många artiklar, är personer som det finns särskilda skäl att lita på. Som om deras ståndpunkt var grundad i självständigt sanningssökande, och potentiellt kunde utgöra ett alternativ till den politiska och ekonomiska elitens världsbild. Så fungerar inte dagens forskning. I systemtänkandets tidsålder, är det istället forskningssystemet man har att lita på, och vad vi här vill påminna om är att detta system är i de problemformulerande forskningsfinansierarnas händer.

Susanne Dodillet/Sverker Lundin, universitetslektorer i pedagogik

Norrskén över Tjärnö marina laboratorium.

Foto: ANNELE JOHANSSON

Julfesten på Campus Rosenlund den 1 december innebar bland annat byggande av nio fina pepparkakshus. Campus Rosenlund önskar alla GU-medarbetare God Jul!

Foto: LENNART FRIDENHOF

Frågan

Vad skulle du göra om dygnet hade en extra timme?

– Jag skulle gå på konserter och danskurser! Lära mig lindy hop eller lyssna på levande folkmusik. Det ger härlig energi och motion i vintermörkret.

Karin Hårding, professor i zoologisk ekologi

– Jag slösar med min tid och en timme mer eller mindre skulle göra liten skillnad. Då jag lever för stunden skulle svaret bero på vad jag råkar göra när timmen kom. Kom den på kvällen skulle jag stanna uppe en timme till. Fick jag den på morgonen, skulle jag sova bort den. Kom den på jobbet skulle jag peta lite till med en Powerpoint eller ögna igenom en intressant artikel – eller läsa GU Journalen.

Michael Hansen, universitetsadjunkt, institutionen för pedagogik och specialpedagogik

– Det finns alltid mer att göra. Genom att kommunicera robust vetenskaplig evidens stödjer jag just nu världens länder i deras förhandlingar med oljeproducerande länder och företag om ett nytt FN-avtal för att hindra plastföroreningar. Men en extra timme med hästar, helst i sadeln, skulle nog göra mig rätt nöjd! Hästar är min friskvård, både fysiskt och psykiskt.

Bethanie Carney Almroth, professor i ekotoxikologi

– Om jag skulle välsignas med en extra timme varje dag, skulle jag helhjärtat ägna den dyrbara tiden åt värdefulla stunder med mina barn. Att vårda mina familjeband vitaliserar inte bara min själ utan ger också en bättre balans mellan arbete och privatliv, vilket går i linje med de värderingar om ett holistiskt välbefinnande som vår universitetsgemenskap värdesätter.

Kassahun Weldemariam, universitetslektor, institutionen för didaktik och pedagogisk profession

– Jag skulle önska att en timme bara var 57,6 minuter! Då skulle ett entimmes möte vara lite bättre!

Javier Tello Marmolejo, doktorand, institutionen för fysik

Utsikten

Kanske har jag GU:s

vackraste utsikt! Jag

jobbar nämligen i receptionen på Tjärnö marina laboratorium. Min utsikt är mot havet, mot Kosterfjorden och Kosteröarna.

Jag blickar ut över Sveriges enda marina nationalpark. Det känns stort. En unik miljö med cirka 12 000 arter och med en fjord som är 247 meter djup och full av liv. Utsikten är magisk året runt. På våren kommer ändarna simmande med sina små ulliga gulliga ungar. Svalorna flyger graciöst omkring och bygger bon i takåsarna. Ibland kan viken vara full av vita svanar som simmar med rumporna i vädret och letar efter mat som gömmer sig i ålgräset. På sommaren händer det att vattnet kokar av makrillstim. En och annan ivrigt snorklande student dyker upp i vattnet. Även en och annan säl kikar nyfiket upp med sitt huvud över vattenytan. En gång simmade en delfin runt i viken en hel dag. Då stod jag och spanade efter den och var helt exalterad. Vårt forskningsfartyg Nereus kör in och ut ur viken flera gånger om dagen med gäster, forskare och studenter som samlar in arter som de senare studerar och gör försök på i vårt laboratorium. Ibland seglar en havsörn förbi med sina breda vingar. På höstkanten

dyker sillgrisslorna upp och förgyller tillvaron. De ser nästan ut som små pingviner. När det är hummerfiske går fritidsbåtarna in och ut i viken för att vittja sina hummertinor i jakten på havets guld. På vintern lägger sig lugnet. Då lyser den varma låga vintersolen på snö- och frostklädda trädtoppar och det bildas is

i viken. Det är nog faktiskt så att jag har GU:s vackraste utsikt, men jag ser den sällan då jag mest blickar in i en skärm.

Gunilla L. Johansson

Receptionist, Tjärnö marina laboratorium

Vill du fördjupa internationell samverkan? Nå makthavare med din forskning? Diskutera kriser i pandemins fotspår? Formulera samtidens utmaningar?

Vi utvecklar tillsammans
jonseredsherrgard@gu.se

JONSEREDS HERRGÅRD

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

B Posttidning

AVSÄNDARE:
GU JOURNALEN
GÖTEBORGS UNIVERSITET
BOX 100
405 30 GÖTEBORG

PORTO BETALT

Foto: Johan Wingborg

▲ Var? Vem? När?

- Vasagatan 50
- Stefan Jensen, studierektor på HDK-Valand.
- Fredagen den 24 november

▲ Kort beskrivning

Fredagen den 24 november var det öppet hus på HDK-Valand - högskolan för konst och design. Bland annat berättade Stefan Jensen, studierektor och programansvarig vid Enheten för film, fotografi och litterär gestaltning om det konstnärliga kandidatprogrammet i fotografi.

- Jag förklarade bland annat hur den annorlunda ansökningsprocess går till som vi har när det gäller fotografi och andra konstnärliga utbildningar, säger Stefan

Jensen. Den sökande ställer samman en portfolio och får göra en intervju. Det är jättenervöst men också givande; ofta får man syn på hur man formulerar sig och presenterar det man gör. Om det inte går hela vägen första gången kan man söka om.

- Det var ovanligt många som kom till vårt öppna hus, betydligt fler än förra året. Det var förstås väldigt roligt.